

DOPRINOS ŽENA EKONOMIJI CRNE GORE

NEPLAĆENI ŽENSKI RAD
I NJEGA U VRIJEME
COVID-19 PANDEMIJE

Crna Gora

Autor: Miloš Vuković, oktobar 2020. godine

Dizajn i priprema za štampu: Yellow Event Service

Sadržaj

1. Izvršni rezime.....	3
2. Društveni i ekonomski kontekst položaja žena u Crnoj Gori.....	5
3. Uticaj virusa COVID-19 na tržište rada u Crnoj Gori.....	6
3.1. Podaci Zavoda za zapošljavanje.....	6
3.2. Podaci Monstata.....	7
4. Neplaćena njega i rad u domaćinstvu (Care economy).....	8
4.1. Neplaćeni rad – problematika Evrope.....	8
4.2. Obračun neplaćene njega i rada u domaćinstvu u Crnoj Gori.....	10
4.2.1. Procjena neplaćene njega i rada u domaćinstvu žena (Podaci iz Rapid gender assesment izvještaja).....	10
4.2.2. Procjena neplaćene njega i rada u domaćinstvu muškaraca (Podaci iz Rapid gender assesment izvještaja).....	12
4.3. Procjena novčanog ekvivalenta vrijednosti neplaćene njega i rada u domaćinstvu.....	13
5. Uticaj virusa COVID-19 na jednakost polova u segmentu rada i zarada.....	14
6. Obračun pada zarada zaposlenih žena u Crnoj Gori usljed djelovanja virusa COVID-19.....	14
Obračun pada neto zarada po sektorima od kraja februara do kraja juna 2020. godine (4 mjeseca).....	15
7. Procjena doprinosa žena bruto domaćem proizvodu Crne Gore.....	16
7.1. Doprinosa žena u BDP.....	16
7.2. Doprinosa žena BDP-u po djelatnostima.....	17
8. Preporuke za poboljšanje mjerenja ekonomskog položaja žena u Crnoj Gori usljed djelovanja COVID-19.....	18
Annex 1: Prožimajuće snažan uticaj virusa COVID-19 na globalnu ekonomiju.....	19
A 1.1. Uticaj virusa COVID-19 na ekonomiju EU (drugi kvartal 2020).....	19
A 1.1.1 Pad BDP u eurozoni.....	19
A 1.1.2. Pad zaposlenosti u eurozoni i EU.....	21
Annex 2. Mjere Vlade Crne Gore u cilju suzbijanja uticaja COVID 19.....	22
A 2.1. Prvi i drugi paket mjera.....	22
A 2.2. Treći paket mjera.....	25
A 2.3. Monetarne i makro-finansijske mjere Centralne banke Crne Gore.....	25
A 2.4. Prolječna analiza makroekonomskih kretanja i strukturnih reformi – 2020.....	26
Annex 3. Statistika, Index rodne ravnopravnosti, IPSOS istraživanje.....	28
A 3.1. Monstat publikacija “Žene i muškarci u Crnoj Gori”, 2018. godina.....	28
A 3.2. Indeks rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori.....	29
A 3.3. Rapid gender assessment izvještaj, IPSOS	32
A 3.3.1. Osnovne informacije o projektu.....	32
A 3.3.2. Zaposlenost i životni standard.....	32
A 3.3.3. Uticaj epidemije virusa Covid-19 na lične resurse.....	33
A 3.4.4. Pristup osnovnim uslugama i bezbjednosti.....	33
Annex 4. Metodološka pojašnjenja.....	34
A 4.1. Procjena novčanog ekvivalenta vrijednosti neplaćene njega i rada u domaćinstvu.....	34
A 4.2. Obračun pada neto zarada po sektorima od kraja februara do kraja juna 2020. godine (4 mjeseca).....	34
A 4.3. Doprinosa žena BDP-u po djelatnostima.....	34
Annex 5. Reference.....	35
A 5.1. Lista izvještaja.....	35
A 5.2. Lista tabela.....	35
A 5.3. Lista grafika.....	36
A 5.4. Lista web sajtova.....	36

1. Izvršni rezime

U veoma kratkom vremenskom periodu, pandemija izazvana virusom COVID-19 razarajuće je djelovala na globalno tržište rada. Ovaj zdravstveno-socio-ekonomski zemljotres doveo je do gubitka stotina miliona radnih mjesta dok se mnogobrojna zanimanja suočavaju sa neizvjesnom budućnošću, makar do trenutka pronalaska i distribucije vakcine protiv virusa, što se očekuje tokom 2021. godine.

Ne treba gajiti iluziju da su čak i u takvim teškim okolnostima svi segmenti društva podjednako snažno na udaru krize. Naime, očigledno je da su najviše ugroženi ljudi angažovani na poslovima koji zahtijevaju fizičko prisustvo na radnom mjestu, čime se povećava vjerovatnoća prenosa virusa COVID-19, što u krajnjem implicira znatno veći rizik od smanjenja zarada, privremenih udaljavanja sa posla (bolovanje) ili, u najgorem scenariju, otpuštanja sa veoma neizvjesnim novim zaposlenjem. Stoga, nije iznenađujući zaključak da će teret ove krize najviše osjetiti najugroženiji djelovi stanovništva, među kojima su žene najugroženije.

Naravno, Crna Gora nije ostala imuna na uticaj virusa COVID-19; njegov se uticaj snažno osjeća kroz sve sfere našeg društva. Kako je crnogorsko društvo jasan primjer duboko prožimajuće nejednake distribucije novostvorene ekonomske vrijednosti, najugroženiji segmenti stanovništva će najteže podnijeti teške ekonomske posljedice koje COVID-19 nosi sa sobom. Žene, kao većina u Crnoj Gori, posebno su izložene uticaju virusa COVID-19 usljed djelovanja brojnih socijalnih, ekonomskih i zdravstvenih aspekata.

Analizom preduzetih mjera od strane Vlade Crne gore, može se zaključiti da, uprkos postojećoj Zakonskoj (Zakon o rodnoj ravnopravnosti) obavezi o vođenju po polu razvrstane statistike i kreiranju politika kojima se mjeri učinak prema ženama i muskarcima, to nije bio slučaj kada su se donosile odluke o državnim mjerama podrške.

U kontekstu rodne ravnopravnosti, neophodno je integrisati strategije ekonomskog osnaživanja žena u oblastima makroekonomske politike, kako bi se osiguralo dostizanje ciljeva iz Strategije 2030.

Uvažavajući crnogorske specifičnosti, UNDP Crna Gora pokušava da objektivno izmjeri uticaj virusa COVID-19 sa posebnim akcentom na žensku populaciju u Crnoj Gori. S tim u vezi, ovaj izvještaj logički povezuje i tangira brojne aspekte uticaja pandemije COVID-19 na žensku populaciju u Crnoj Gori. Sastoji se iz nekoliko cjelina: pregled i analiza statističkih podataka (Eurostat, Monstat, Zavod za zapošljavanje), pregled namjenskog istraživanja IPSOS-a (Rapid assesment report: Consequences of covid-19 on economic empowerment of women and men), pregled raznih izvještaja koji tretiraju udio žena na tržištu rada (Međunarodna organizacija rada, OECD) kao i obračun uticaja COVID-19 na ekonomski život žena u Crnoj Gori.

Osnovni zaključci iz istraživanja IPSOS-a, iz maja 2020 o uticaju pandemije virusa COVID-19 na žene sublimiran je u sljedećim zaključcima:

- Uticaj COVID-19 je samom početku - dvije trećine žena nije osjetilo uticaj Covida19 na radni status;
- Žene koje rade u privatnom sektoru su na mnogo većem udaru krize od njihovih koleginica iz javnog sektora;
- U periodu pandemije, ogromna većina zaposlenih žena (85%) imala je redovan prihod, dok je svega 9% žena dobilo manje;
- Plaćanje stanarina i komunalija, kao i drugih troškova, u ovom periodu je bilo prilično teško za oko 40% žena u Crnoj Gori;
- Blizu petine žena uzelo je kredit ili su im pomogli prijatelji ili članovi porodice;
- U IPSOS-ovom istraživanju se konstatuje i određena pojava učestalijeg nasilja tokom epidemije virusa Covid-19: 9% žena je čulo za takve slučajeve u svojoj lokalnoj zajednici, a gotovo dvostruko veći broj smatra da je nasilje eskaliralo;

U izvještaju su predstavljeni sljedeci podaci i kalkulacije koje su proizisle iz javno dostupnih podataka:

- Procjena poslova neplaćene njege i rada u domaćinstvu žena u Crnoj Gori, u odnosu na raspoložive podatke.
- Smanjenje broja žena u radnom odnosu tokom virusa COVID-19;
- Procjene pada zarada žena tokom pandemije;
- Procjene doprinosa žena BDP-u, ukupno i po sektorima;

Za tri mjeseca pandemije COVID-19 (april, maj i jun), procjenjuje se da su žene ostvarile 122,3 miliona eura novčanog ekvivalenta vrijednosti neplaćene njege i rada u domaćinstvu, dok su muškarci ostvarili 63,5 miliona eura. Dakle, žene su radile 92% više od muškaraca u domenu neplaćene njege i rada u domaćinstvu. Dodatno, ukoliko ove podatke projektujemo na nivou 12 mjeseci, može se zaključiti da su žene ostvarile vrijednost novčanog ekvivalenta neplaćene njege i rada u domaćinstvu u iznosu od 489 miliona eura ili 10% BDP a muškarci 254 miliona eura ili 5% BDP za 2019. Godinu. Ukupno, projektuje se da su, na godišnjem nivou, muškarci i žene ostvarili 743 miliona eura vrijednosti novčanog ekvivalenta neplaćene njege i rada u domaćinstvu što čini 15% BDP Crne Gore za 2019. godinu.

Prema zvaničnim podacima Zavoda za zapošljavanje, COVID-19 snažno pogađa tržište rada: broj nezaposlenih žena se u periodu od kraja februara do kraja juna povećao za 3.560, što predstavlja 56% ukupnog broja novih nezaposlenih lica. Dakle, poslodavci su u krizi otpustili više žena nego muškaraca.

Korišćenjem dostupnih podataka, možemo zaključiti da je za 4 mjeseca (februar - jun), ukupan pad neto zarada žena u Crnoj Gori kumulativno iznosio 2.347.600 eura. Naravno, nijesu svi sektori jednako na udaru pandemije. Naime, pad neto plata ženske populacije u Crnoj Gori, zabilježen je u sljedećim sektorima: usluge pružanja smještaja i ishrane, poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo, sektoru trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikala. U nekim sektorima, kao što su sektori zdravstvo i socijalna zaštita, obrazovanje, državna uprava, informisanje, građevinarstvo, snadbijevanje vodom, snadbijevanje električnom energijom, vađenje rude i kamena, plate su povećane.

Procjenjuje se da žene, iako čine većinu stanovništva, doprinose BDP-u Crne Gore sa 2,038 milijardi eura, što čini 43,71% BDP-a na kraju 2018. godine. Najveći doprinos žena BDP je u sektorima trgovina (332.888.000 eura), državna uprava i odbrana i obavezno socijalno osiguranje (142.776.000 eura) i obrazovanje (132.164.000 eura).

Obračunat je i BDP po glavi stanovnika prema polu: za žene iznosi 6.496 eura, a za muškarce 8.571 eura.

Svi gore navedeni podaci ukazuju na poznatu činjenicu da žene u Crnoj Gori nijesu ravnopravne sa muškarcima. Evidentan je početak trenda pogoršavanja ekonomskog položaja žena u crnogorskom društvu. Posebno treba naglasiti da su žene koje rade u privatnom sektoru na mnogo većem udaru krize od njihovih koleginica iz javnog sektora. Od državnih organa nijesmo mogli dobiti podatke vezano za uticaj donesenih i sprovedenih mjera na žene u Crnoj Gori. Velika je vjerovatnoća da će očekivani novi talas krize nakon ljetnje turističke sezone dodatno pogoditi žensku populaciju u Crnoj Gori.

Iz tog razloga, potrebno je pravovremeno reagovati donošenjem preventivnih ali i proaktivnih politika koje će dovesti do boljeg i ravnopravnog položaja žena u našem društvu.

2. Društveni i ekonomski kontekst položaja žena u Crnoj Gori

Ravnopravnost građana, uključujući i ravnopravnost polova, u ideološkom smislu podsticana je u čitavom regionu još od perioda formiranja bivše Jugoslavije sve do devedesetih godina prošlog vijeka. Kako crnogorsko društvo oblikuju duboko ukorijenjeni patrijarhalni stavovi i norme koji ograničavaju stvaranje ambijenta za suštinsku ekonomsku i društvenu ravnopravnost, žene u Crnoj Gori su i u tom periodu imale manja primanja, bile su više zaposlene u slabije plaćenim sektorima privrede, uz istovremenu manju zastupljenost u odnosu na muškarce na rukovodećim položajima. Izostanak kontinuiteta u sistemskom odgovoru na neravnopravnost žena i muškaraca rezultirao je slabim napretkom.

Može se konstatovati da se ukupno pitanje ženskih prava u Crnoj Gori posmatra prilično površno te da nije u vrhu prioriteta državne politike. U okviru politike evropskih integracija, Vlada Crne Gore ima veoma zahtjevan zadatak u pogledu poštovanja prava žena. Iako je uočen određen napredak, naše društvo je suočeno sa problemom nasilja nad ženama, malim procentom žena na mjestima odlučivanja, diskriminacijom žena, tradicionalnom podjelom uloga između muškaraca i žena.

Žene u crnogorskom društvu se danas susrijeću sa velikim brojem problema u mnogobrojnim domenima privatnog i javnog života. Tako se, na primjer, zapošljavanja u ženskoj populaciji karakterišu češćim prihvatanjem poslova u sektorima privrede koji su slabije plaćeni, privremeni, i sa lošijim radnim uslovima.

Uslovi za razvoj preduzetništva još uvijek su nepovoljniji za žene nego za muškarce, najviše iz razloga što žene u velikom broju slučajeva nemaju imovinu koju bi mogle založiti kao kolateral za kredite kod poslovnih banaka i IRF. Rodna neravnopravnost se ispoljava kroz nedovoljnu političku participaciju žena, ekonomsku nejednakost, neravnomjernu podjelu obaveza u porodici i sličnih društvenih pojava.

Pojava i razvoj ženskog preduzetništva u proteklih 20 godina tijesno je povezana sa procesom izjednačavanja muških i ženskih prava i demokratizacijom društva u cjelini. Imajući u vidu karakter razvoja Crne Gore, može se zaključiti da žene dijelu tranzicionu sudbinu velike većine ljudi: porast nezaposlenosti, neravnomjerno raspoređivanje novostvorene vrijednosti. Žene su snažno pogođene tranzicijom, među prvima su ostajale bez posla, većinski su dio nezaposlene populacije, radile su na slabije plaćenim poslovima i praktično izostale iz vodećih ekonomskih grupacija koje su prisvojile najveći dio novostvorenih vrijednosti. Koncentracija kapitala u rukama pojedinaca praktično ne prepoznaje ženski rod.

Brojni su socio ekonomski i politički aspekti koji grubo narušavaju dosegnuta prava žena i koji zahtijevaju sistemski pristup. Neki od ključnih problema sa kojima se žene suočavaju su: nevidljivost ove problematike, izostanak znanja i kapaciteta institucija, nedovoljni finansijske investicije ali i investicije znanja u ravnopravnost itd.

Još jedan od izrazito značajnih problema sa kojima se društvo susrijeću je nasilje koje je značajno povećano u svim oblastima života, koje IPSOS-ovo istraživanje takođe tretira.

3. Uticaj virusa COVID-19 na tržište rada u Crnoj Gori

Kada se posmatra uticaj virusa COVID-19 na tržište rada u Crnoj Gori, isti je imao mnogo jači uticaj nego u EU. Naime, prema podacima Zavoda za zapošljavanje, broj nezaposlenih lica od kraja februara do kraja juna se povećao za 17,7% ili 6.308 lica. Prema podacima Monstata, broj zaposlenih lica je u istom periodu smanjen za 11.755 lica.

3.1. Podaci Zavoda za zapošljavanje

U tabelama je prikazana nezaposlenost u Crnoj Gori, kroz njenu analizu u mjesecima februar i jun 2020. godine.

Tabela 1: podaci o broju nezaposlenih lica

Datum	Broj nezaposlenih					
	Ukupno		Žena		Muškaraca	
	februar	jun	februar	jun	februar	jun
2020	35.582	41.890	20.660	24.220	14.922	17.670
% promjene	17,7%		17,2%		18,4%	

U mjesecu februaru 2020. godine, nezaposleno je bilo 35.582 lica, da bi se taj broj u junu iste godine povećao na 41.890 (povećanje od 17,7%). U periodu od 4 mjeseca, 6.308 lica je izgubilo posao. Od tih 6.308 lica, 3.560 su žene, a 2.748 muškarci. Nema velikog odstupanja kod procentualnog povećanja ni kod žena ni kod muškaraca u odnosu na ukupno povećanje, već je promjena na približno istom nivou kod oba pola (17,2% povećanje kod žena, i 18,4% povećanje broja nezaposlenih kod muškaraca).

Kada se broj novonezaposlenih lica rasporedi prema njihovom stepenu kvalifikacije¹, prikazano je u sljedećoj tabeli.¹

Tabela 2: podaci o nezaposlenim licima prema stepenu kvalifikacije

	I-1	I-2	II	III	IV-1	IV-2	V	VI	VII-1	VII-2	VIII
Ukupno	6,0%	18,6%	1,4%	19,7%	38,3%	0,2%	1,1%	5,2%	7,9%	0,6%	0,0%
Žene	7,0%	18,3%	2,9%	18,6%	39,1%	0,1%	0,9%	5,0%	7,5%	0,5%	0,0%

- Najveći broj novonezaposlenih ima IV-1 stepen kvalifikacije obrazovanja (cca 38% od ukupnog broja novonezaposlenih, cca 39% kod žena), dok nakon toga slijede lica sa III i I-2 stepenom kvalifikacije obrazovanja (cca 20% i 19% kod žena);
- Kod lica sa VIII i VII-2 stepenom kvalifikacije obrazovanja gotovo da nema značajnijih promjena (promjene su u intervalu od 0 do 1%), kao ni kod lica sa V i II stepenom kvalifikacije obrazovanja (od 1 do 3%) – zajedno posmatrano za ukupnu i žensku populaciju.

Tabela 3: novonezaposleni po starosnim grupama

Datum		Starosne grupe											
		15-24		25-30		31-40		41-50		51-60		61-67	
		feb	jun	feb	jun	feb	jun	feb	jun	feb	jun	feb	jun
2020	Ukupno	2.906	3.765	3.671	4.667	7.792	9.500	8.503	9.889	9.373	10.337	3.337	3.732
	Žene	1.563	2.026	2.206	2.757	4.743	5.727	5.133	5.933	5.352	5.906	1.663	1.871
	% udio u ukupnoj broju	13,6%		15,8%		27,1%		22,0%		15,3%		6,3%	
	% udio u ukupnoj broju (ž)	13,0%		15,5%		27,6%		22,5%		15,6%		5,8%	
	Ukupni % promjene	29,6%		27,1%		21,9%		16,3%		10,3%		11,8%	
	% promjene (ž)	29,6%		25,0%		20,7%		15,6%		10,4%		12,5%	

- Najveći broj novonezaposlenih lica je starosne dobi od 31-40 godina (cca 27%), i 41-50 godina (cca 22%), dok najmanji broj novonezaposlenih ima od 61 do 67 godina (cca 6%). Identični procenti važe i za žensku populaciju.
- Najveći porast nezaposlenih, u odnosu na mjesec februar je kod lica starosti 15-24 godine (cca 30%), zatim kod lica 25-30 godina (cca 26%), dok se najmanja promjena desila kod lica starosti 51-60 godina (cca 10%). Identični procenti važe i za žensku populaciju.

¹ Podnivo I-1 – Bez školske spreme; Podnivo I-2 – završena osnovna škola; Nivo II – niže stručno obrazovanje; Nivo III – srednje stručno obrazovanje u trajanju od 3 godine; Podnivo IV-1 – srednje opšte i stručno obrazovanje u trajanju od 4 godine; Podnivo IV-2 – Kvalifikacija majstor i V sss; Nivo V – Kvalifikacija višeg stručnog obrazovanja; Nivo VI – kvalifikacija visokog obrazovanja – 180 ECTS; Podnivo VII-1 – kvalifikacija visokog obrazovanja

Kod nezaposlenih lica, dužina traženja zaposlenja varira u sljedećim okvirima:

Tabela 4: dužina traženja zaposlenja

Datum		Dužina traženja zaposlenja					
		Do 1 godine		Od 1 do 3 godine		Preko 3 godine	
		feb	jun	feb	jun	feb	jun
2020	Ukupno	12.415	17.773	12.004	11.715	11.163	12.402
	Žene	7.301	10.129	7.818	7.952	5.541	6.139
Ukupni % promjene		43,2%		-2,4%		11,1%	
% promjene kod žena		38,7%		1,7%		10,8%	

Tabela 5: dužina traženja zaposlenja u %

Datum		Dužina traženja zaposlenja (procentualno)					
		Do 1 godine		Od 1 do 3 godine		Preko 3 godine	
		feb	jun	feb	jun	feb	jun
2020	Ukupno	34,9%	42,4%	33,7%	28,0%	31,4%	29,6%
	Žene	35,3%	41,8%	37,8%	32,8%	26,8%	25,3%

- Kako je u pitanju kratkoročna analiza nezaposlenosti (posmatra se u periodu od 5 mjeseci), a prisutan je rast nezaposlenih lica od skoro 18%, logično je da nezaposleni koji traže posao do godinu dana budu grupa sa najvećim procentom promjene – porast od 43,2% (38,7% za žene). Kod nezaposlenih koji traže posao preko 3 godine prisutno je povećanje od 11,1% (10,8% za žene), dok kod nezaposlenih koji traže posao od 1 do 3 godine prisutno je smanjenje broja nezaposlenih za 2,4% (kod žena je prisutno povećanje nezaposlenosti i kod ove grupe za 1,7%).
- U februaru, uglavnom se identičan broj nalazi u sve tri grupe nezaposlenih koji traže posao (kod žena ima malih odstupanja – najveći broj nezaposlenih žena traži posao od 1 do 3 godine (37,8%), zatim do 1 godine 35,3% i preko 3 godine 26,8%). U junu dolazi do očekivane promjene – rast procenta nezaposlenih lica koji traže posao do jedne godine na 42,4%, uz istovremeno smanjenje druge dvije grupe (28% od 1 do 3 godine i 29,6% preko 3 godine). Kod žena procenti idu u istom smjeru.

3.2. Podaci Monstata

Prema podacima o broj zaposlenih lica, Monstat u martovskom mjesečnom statističkom pregledu² na kraju februara bilježi 189.933 zaposlenih lica. Sa druge strane, prema mjesečnom statističkom pregledu iz jula mjeseca³, broj zaposlenih lica na kraju juna 2020. iznosi 178.178, što je 11.755 manje zaposlenih lica nego na kraju februara i predstavlja pad od 6,2%.

Kada posmatramo prosječnu zaradu u Crnoj Gori, ona se povećala: na kraju februara je iznosila 523 eura, dok je na kraju juna iznosila 527 eura. Najveći razlog je povećanje u sektorima kojima je Vlada Crne Gore jednokratno povećala zarade, usljed vanrednog angažovanja koji je uzrokovao COVID-19. Takođe, povećanje prosječne plate se može opravdati i činjenicom da su bez posla ostajali zaposleni sa najnižim primanjima, pa se ukupan fond plata dijeli sa manjim brojem zaposlenih koji su ostali da rade, a koji imaju veće plate.

² https://www.monstat.org/cg/publikacije_page.php?id=1789

³ https://www.monstat.org/cg/publikacije_page.php?id=1853

4. Neplaćena njega i rad u domaćinstvu

Prema opšte prihvaćenoj definiciji, neplaćena njega i rad u domaćinstvu odnose se na sve neprepoznate i neplaćene aktivnosti koje se događaju u domaćinstvima – uključujući njegu lica, kao što su djeca ili starije osobe, kao i indirektnu negu, kao što su kuvanje, čišćenje i ostali kućni poslovi.

Kao i plaćena njega, neplaćena njega i rad u domaćinstvu su od presudnog značaja za dobrobit pojedinaca i društva u cjelini jer doprinose boljem funkcionisanju ukupne društvene zajednice. Uprkos tom značaju za opšte dobro zajednice, neplaćeni rad njege i rada u domaćinstvu je gotovo u svakoj državi izostavljen iz ekonomskih politika usljed pretpostavke da ga je, za razliku od standardnih procedura mjerenja rada na tržištu, suviše teško izmjeriti.

Dodatno, potpuno neopravdano se smatra da je ovaj podatak manje relevantan za kreiranje ekonomskih i socijalnih politika. Ipak, zanemarivanje ove vrste neplaćenog rada dovodi do sasvim netačnih zaključaka o socio-ekonomskom položaju pojedinca sa posebnim naglaskom na žene, jer one obično provode nesrazmjerno više vremena na ovoj vrsti neplaćenog rada nego muškarci, što na kraju ima direktan negativan uticaj na njihovu sposobnost da učestvuju u plaćenju ekonomiji. Takve stvari za posljedicu imaju velike razlike u zapošljavanju, primanju plata za rad i uživanje u penziji.

Prema podacima Međunarodne organizacije rada (MOR) iz 64 države koje čine 2/3 globalne radne snage⁴, čak 16,4 milijarde sati dnevno troše se na rad koji se odnosi na neplaćenu njegu, što je ekvivalentno da dvije milijarde ljudi rade osam sati dnevno i to bez ikakve nadoknade. Ako bi se takve usluge računale na osnovu minimalnog dohotka po satu, one bi iznosile 9 odsto globalnog BDP-a ili 11 hiljada milijardi američkih dolara (11.000.000.000.000 dolara), prema paritetu kupovne moći iz 2011. godine.

Važan podatak u ovom izvještaju je sljedeći: žene obavljaju 76,2 odsto ukupnog radnog vremena neplaćene njege, što je više od tri puta više od muškaraca. Neplaćeni rad koji se odnosi na njegu i rada u domaćinstvu zapravo glavna prepreka koja sprječava žene da uđu, ostanu i napreduju u radnom odnosu. U 2018. godini, 606 miliona radno sposobnih žena je 2018. godine saopštilo da nije u stanju da budu radno angažovane i napreduju u karijeri zbog neplaćenog rada koji se odnosi na njegu i rad u domaćinstvu. Svega 41 milion muškaraca saopštilo je da nije u radnom odnosu iz istog razloga.

Prema izvještaju OECD⁵, nejednakost između polova u neplaćenom radu koji se odnosi na njegu i rada u domaćinstvu takođe je povezana sa jazom u platama muškaraca i žena. Analize pokazuju da u zemljama u kojima žene provode dvostruko više vremena od muškaraca u neplaćeni rad koji se odnosi na njegu i rad u domaćinstvu, one zarađuju samo 65 odsto od onoga što njihov muški kolega zarađuje za isti posao. Taj odnos se spušta na 40 odsto kada žene provode pet puta više vremena na neplaćenom radu koji se odnosi na njegu i rad u domaćinstvu (za zaposlene sa punim radnim vremenom).

U zemljama u kojima žene provode najveći dio vremena za neplaćeni rad koji se odnosi na njegu i rad u domaćinstvu, manja je vjerovatnoća da će biti radno angažovane, dok one koje su aktivne na tržištu rada vjerovatnije će biti ograničene na honorarno ili neformalno zapošljavanje i zarađivati manje od svojih muških vršnjaka.

Za Crnu Goru, ne postoje podaci o neplaćenom radu (poslovi njege i rad u domaćinstvu) koji se odnosi na neplaćenu njegu i rad u domaćinstvu.

4.1. Neplaćeni rad – problematika Evrope

Kako bi se približila problematika neplaćenog rada, urađene su analize nekoliko izvještaja koji tretiraju ovu problematiku, a odnose se na Evropu i posebno na zemlje Istočne Evrope.

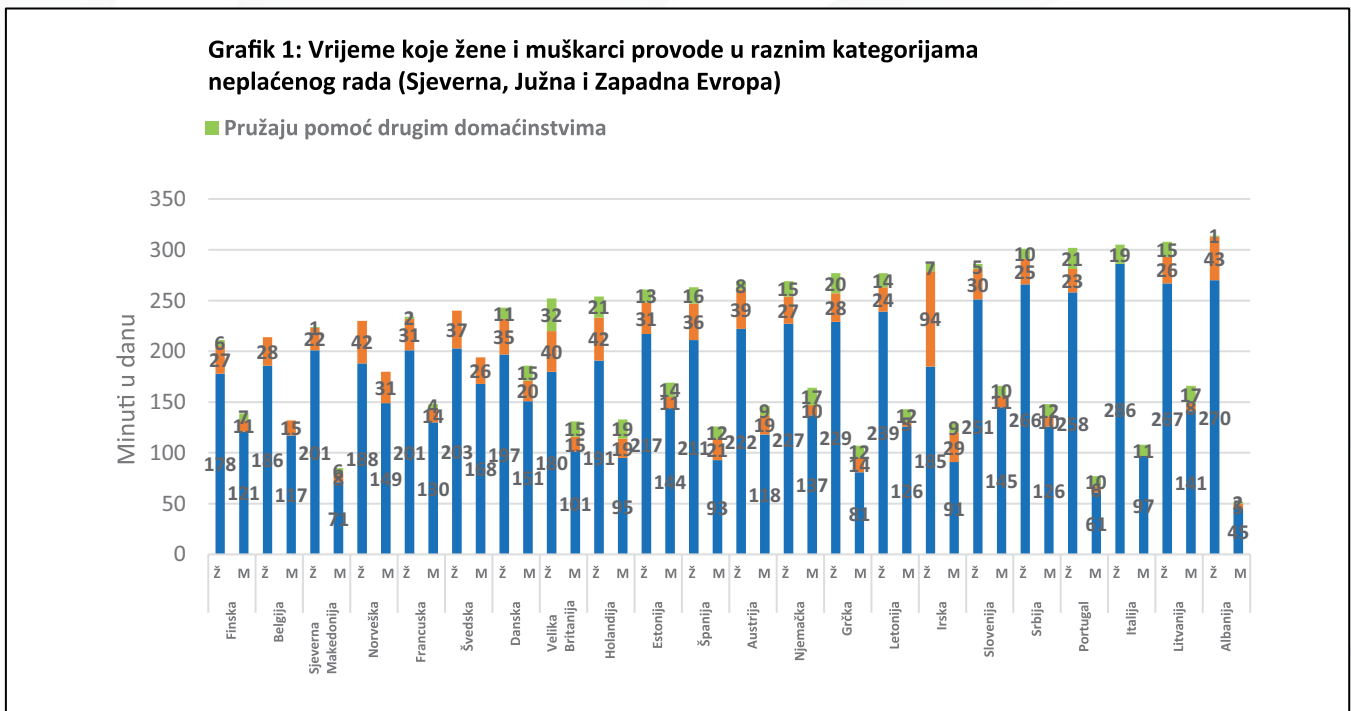
Prema izvještaju Međunarodne organizacije rada "The Unpaid Care Work and the Labour Market: An analysis of time use data based on the latest World Compilation of Time-use Surveys"⁶ iz 2019. godine, uočava se velika nejednakost u neplaćenom radu između muškaraca i žena u Evropi.

⁴ https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_633115/lang--en/index.htm

⁵ https://www.oecd.org/dev/development-gender/Unpaid_care_work.pdf

⁶ https://www.ilo.org/gender/Informationresources/Publications/WCMS_732791/lang--en/index.htm

Grafik 1: Vrijeme koje žene i muškarci provode u raznim kategorijama neplaćenog rada (Sjeverna, Južna i Zapadna Evropa)

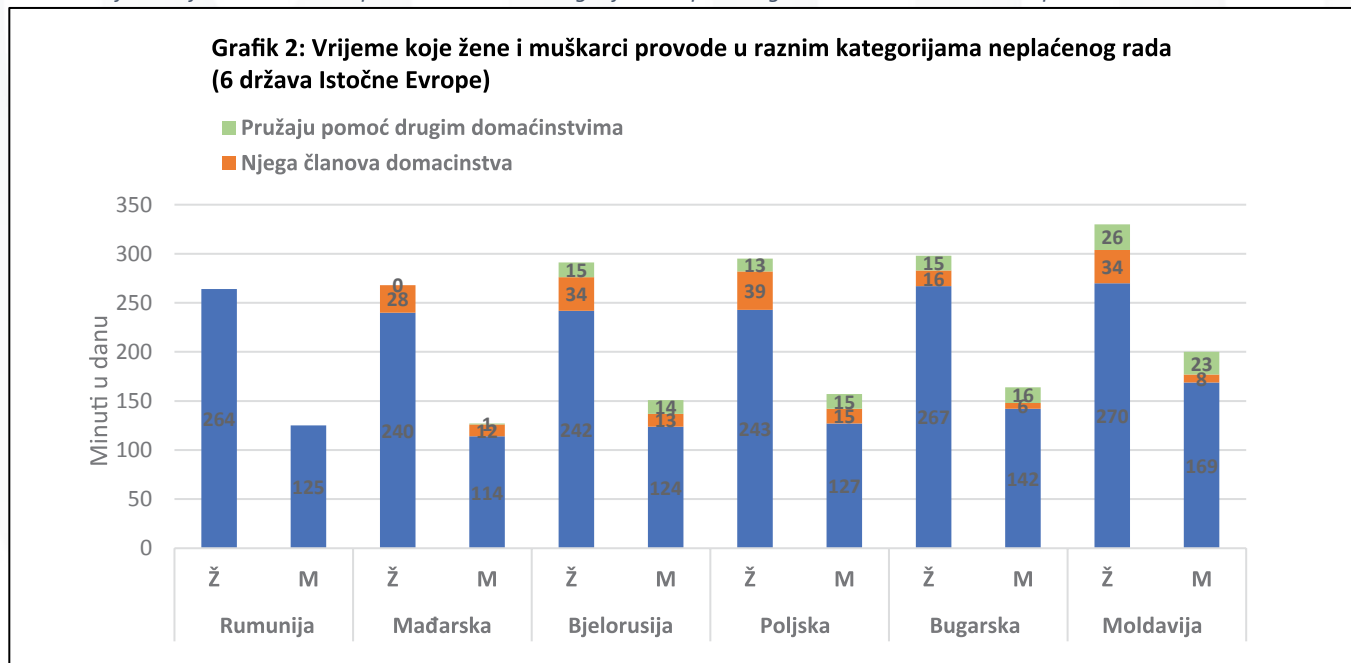

U ovom izvještaju se ne nalazi Crna Gora, ali mogu se ilustrovati primjeri Slovenije, Srbije i Albanije. U Sloveniji, žene dnevno rade 251 minut na neplaćenim poslovima u svojim domaćinstvima, u Srbiji 266 minuta, a u Albaniji čak 270 minuta.

Muškarci u Sloveniji dnevno rade 145 minuta na neplaćenim poslovima u svojim domaćinstvima, u Srbiji 126, a u Albaniji svega 45 minuta.

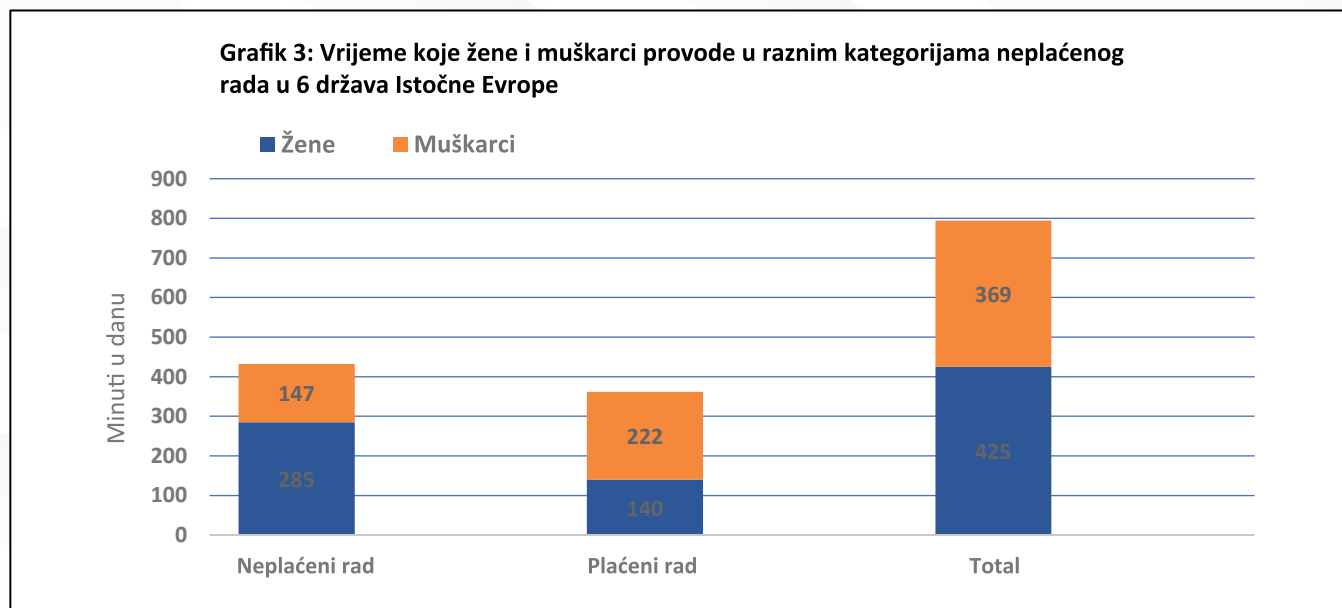
Ovi podaci korespondiraju sa podacima iz sljedećeg grafika, koji tretira 6 država Istočne Evrope.

Grafik 2: Vrijeme koje žene i muškarci provode u raznim kategorijama neplaćenog rada (6 država Istočne Evrope)

Na ovom grafiku, jasno se vidi ogromna razlika u broju minuta na dan koje muškarci i žene provode na neplaćenom radu.

Grafik 3: Vrijeme koje žene i muškarci provode u raznim kategorijama neplaćenog rada u 6 država Istočne Evrope

Ovaj grafik precizno pokazuje da žene u Istočnoj Evropi dva puta više rade poslove koji se ne plaćaju (285 minuta dnevno nasuprot 140 minuta dnevno koliko provode na neplaćenim poslovima).

Za Crnu Goru, nemamo zvanične statističke podatke koliko minuta dnevno žene rade u neplaćenju ekonomiji (poslovi njege i rad u domaćinstvu). Ipak, grubom analogijom može se izvući generalni zaključak da žene u Crnoj Gori rade poslove koji se ne plaćaju mnogo više nego muškarci.

4.2. Obračun neplaćene njege i rada u domaćinstvu u Crnoj Gori

Neplaćeni rad je velika nepoznanica u Crnoj Gori iz razloga što statistički izvještaji o neplaćenim poslovima njege i rada u domaćinstvu i novcu koji taj rad generiše, ne postoje.

Iz tog razloga, u ovo izvještaju je pripremljena procjena novčanog ekvivalenta vrijednosti poslova neplaćene njege i rada u domaćinstvu.

4.2.1. Procjena neplaćene njege i rada u domaćinstvu žena (Podaci iz Rapid gender assesment izvještaja)

Na osnovu podataka iz Rapid gender assesment izvještaja (IPSOS), pripremljena je sljedeća tabela sa podacima o broju sati koje žene provode u obavljanju poslova neplaćene njege i rada u domaćinstvu.

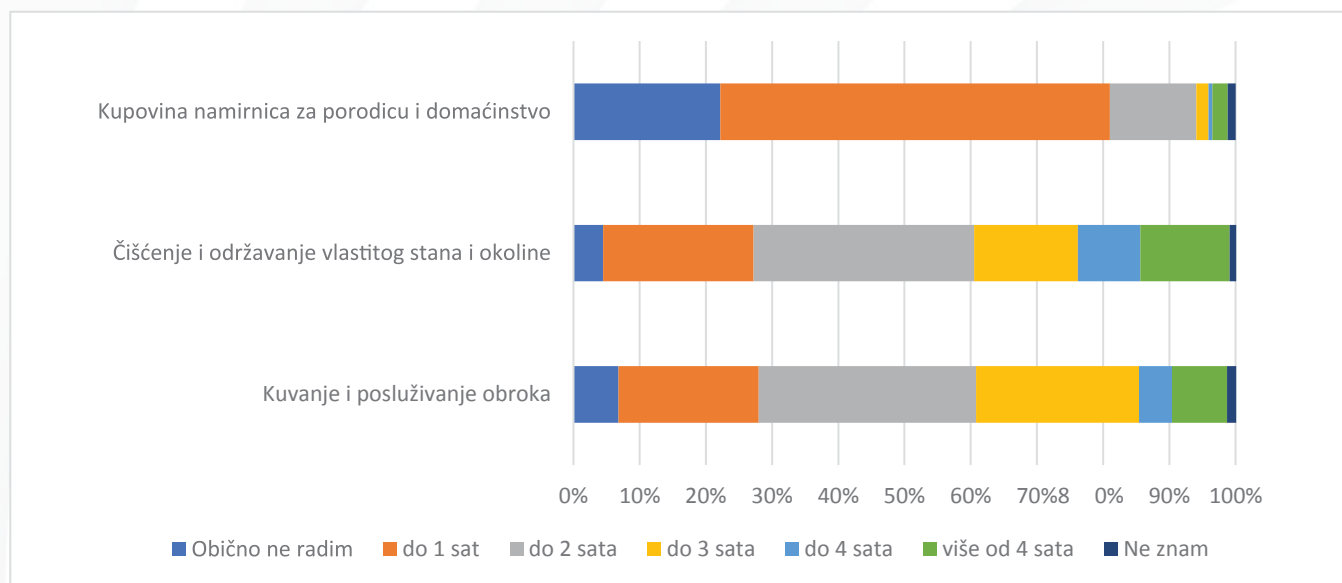
Tabela 6: broj sati koje žene provode u obavljanju poslova neplaćene njege i rada u domaćinstvu

% žena	Broj sati						
	Obično ne radim	do 1 sat	do 2 sata	do 3 sata	do 4 sata	više od 4 sata	Ne znam
Vrsta poslova							
Kuvanje i posluživanje obroka	6,80%	21,20%	32,80%	24,60%	5%	8,30%	1,40%
Čišćenje i održavanje vlastitog stana i okoline	4,50%	22,70%	33,30%	15,70%	9,40%	13,50%	1%
Kupovina namirnica za porodicu i domaćinstvo	22,20%	58,80%	13,10%	1,80%	0,60%	2,30%	1,20%
Prosječno	11%	34%	26%	14%	5%	8%	1%

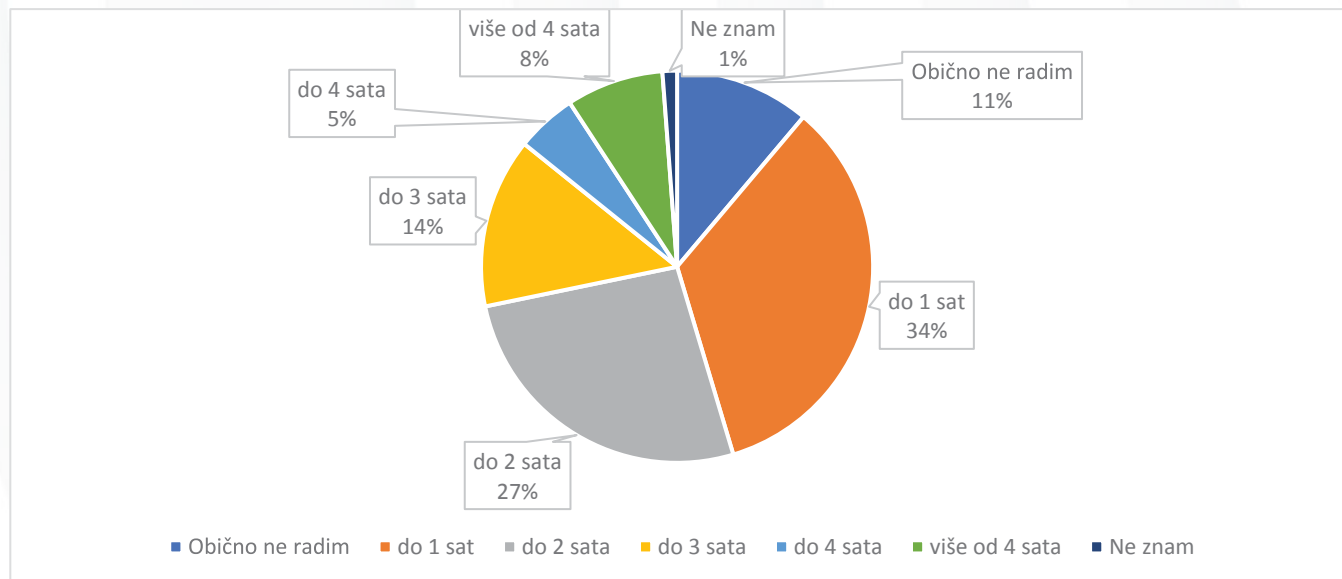
Iz tabele se može zaključiti sljedeće:

- Do jednog sata, žene najviše vremena posvećuju kupovini namirnica za porodicu i domaćinstvo (58%)
- Do 2 sata, žene najviše vremena posvećuju čišćenju i održavanju vlastitog stana i okoline (33,30%),
- Do 3 sata žene najviše vremena posvećuju kujanju i posluživanju obroka (24%)
- Do 4 sata žene najviše vremena posvećuju čišćenju i održavanju vlastitog stana i okoline (9%)
- Više od 4 sata, žene najviše vremena posvećuju čišćenju i održavanju vlastitog stana i okoline (15%)

Grafik 4: Prikaz broja sati neplaćene njege i rada u domaćinstvu po djelatnostima (žene)

Grafik 5: Prikaz prosječnog broj sati neplaćene njege i rada u domaćinstvu (žene)

Kada se pogledaju ukupne vrijednosti, zaključuje se da najveći broj žena (34%) poslove neplaćene njege i rada u domaćinstvu radi do 1 sata; 27 % radi do 1 sata a do tri sata 14% žena.

4.2.2. Procjena neplaćene njege i rada u domaćinstvu muškaraca (Podaci iz Rapid gender assesment izvještaja)

Na osnovu podataka iz Rapid gender assesment izvještaja koji je radio IPSOS, pripremljena je sljedeća tabela sa podacima o broju sati koje muškarci provode u obavljanju poslova neplaćene njege i rada u domaćinstvu.

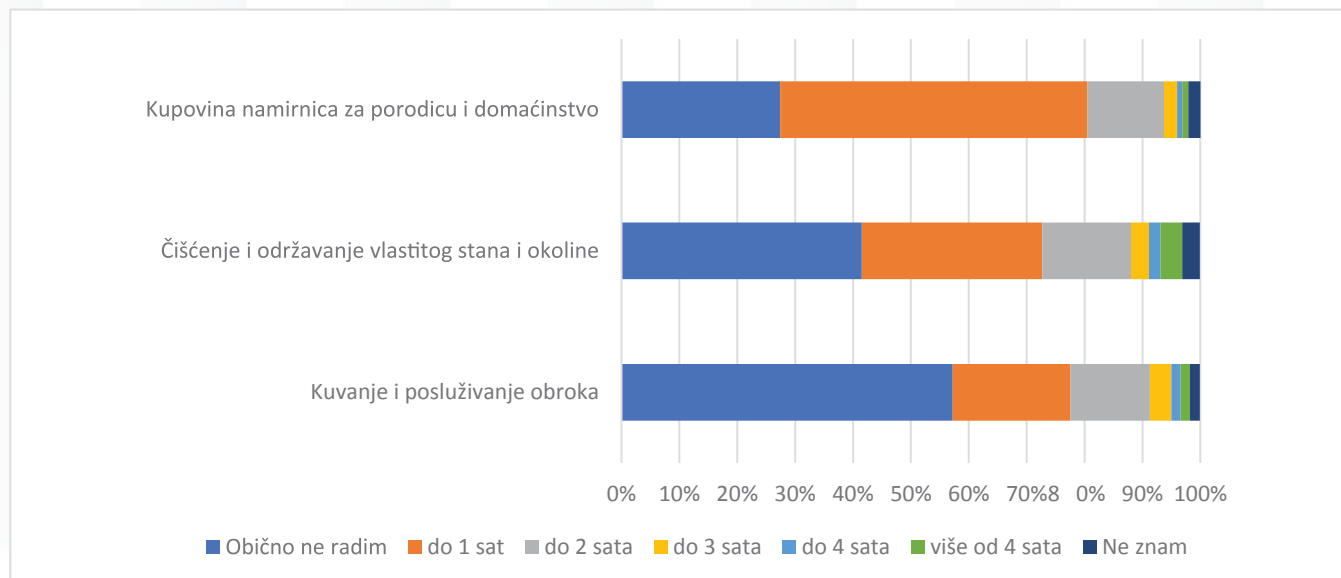
Tabela 7: broj sati koje muškarci provode u obavljanju poslova neplaćene njege i rada u domaćinstvu

Vrsta poslova	Obično ne radim	do 1 sat	do 2 sata	do 3 sata	do 4 sata	više od 4 sata	Ne znam
Kuvanje i posluživanje obroka	57,20%	20,40%	13,70%	3,70%	1,60%	1,60%	1,70%
Čišćenje i održavanje vlastitog stana i okoline	41,50%	31,20%	15,30%	3,10%	2%	3,80%	3%
Kupovina namirnica za porodicu i domaćinstvo	27,40%	53,10%	13,20%	2,30%	0,90%	1%	2,10%
Prosječno	42%	35%	14%	3%	2%	2%	2%

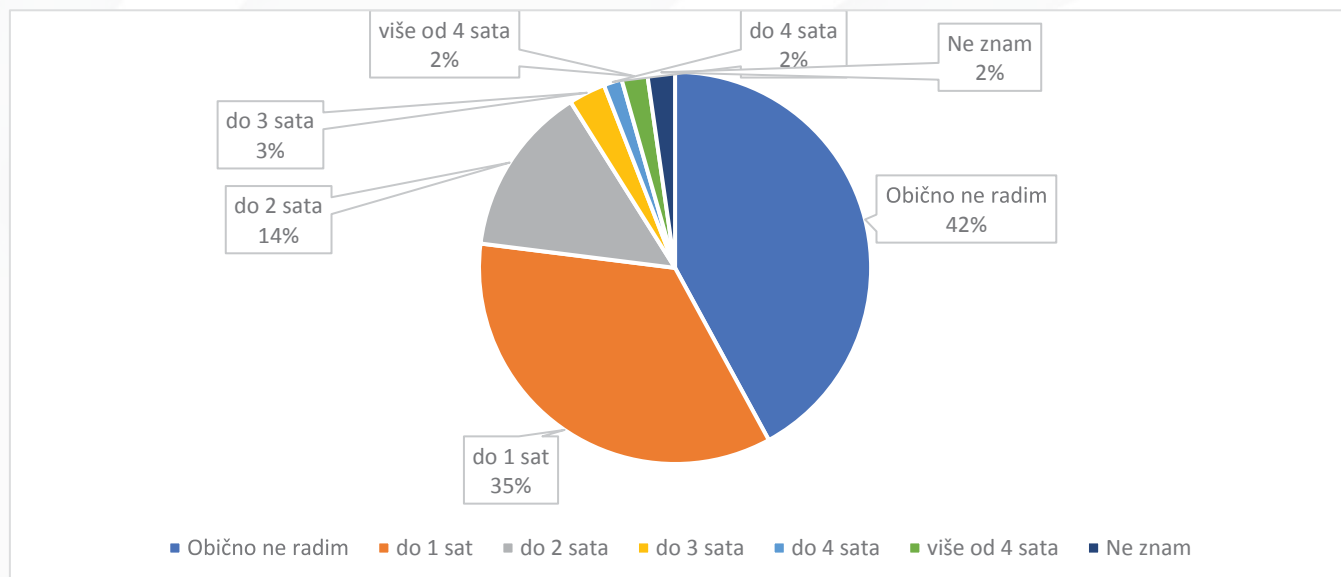
Iz tabele se može zaključiti sljedeće:

- Do jednog sata, muškarci najviše vremena posvećuju kupovini namirnica za porodicu i domaćinstvo (53%)
- Do 2 sata, muškarci najviše vremena posvećuju čišćenju i održavanju vlastitog stana i okoline (15%),
- Do 3 sata muškarci najviše vremena posvećuju kuvanju i posluživanju obroka (4%)
- Do 4 sata muškarci najviše vremena posvećuju čišćenju i održavanju vlastitog stana i okoline (2%)
- Više od 4 sata muškarci najviše vremena posvećuju čišćenju i održavanju vlastitog stana i okoline (4%)

Grafik 6: Prikaz broja sati neplaćene njege i rada u domaćinstvu po djelatnostima (muškarci)

Grafik 7: Prikaz prosječnog broj sati neplaćene njege i rada u domaćinstvu (muškarci)

Kada se pogledaju ukupne vrijednosti, zaključuje se da 35% muškaraca radi do 1 sata poslove neplaćene njege i rada u domaćinstvu a 14% radi do dva sata.

4.3. Procjena novčanog ekvivalenta vrijednosti neplaćene njege i rada u domaćinstvu

Kako bi se podaci iz istraživanja IPSOS-a iskoristili na najbolji mogući način, pripremili smo procjenu novčanog ekvivalenta vrijednosti neplaćene njege i rada u domaćinstvu posebno za žene i muškarce.

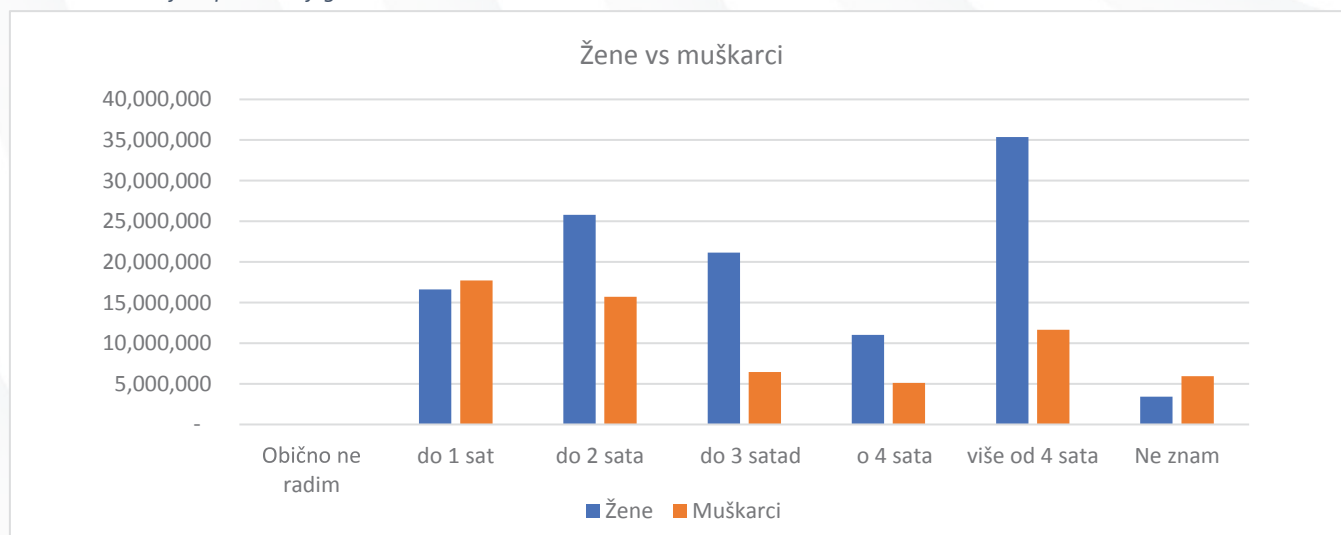
Tabela 8: Obračun novlanog ekvivalenta vrijednosti neplaćene njege i rada u domaćinstvu

	Obično ne radim	do 1 sat	do 2 sata	do 3 sata	do 4 sata	više od 4 sata	Ne znam	Ukupno
Zene	-	20.814.312	32.103.086	25.597.347	12.160.260	29.306.227	2.334.770	122.316.002
Muškarci	-	22.594.375	18.213.613	5.891.370	3.884.420	8.286.762	4.695.832	63.566.372
Zene vs muškarci	-	1.780.063	13.889.474	19.705.977	8.275.840	21.019.464	2.361.062	58.749.630

Iz tabele, može se zaključiti sljedeće: za tri mjeseca pandemije COVID-19, procjenjuje se da su žene ostvarile 122,3 miliona eura novčanog ekvivalenta vrijednosti poslova neplaćene njege i rada u domaćinstvu, dok su muškarci ostvarili 63,5 miliona eura, što znači da su žene radile 90% više od muškaraca u domenu poslova neplaćene njege i rada u domaćinstvu.

Dodatno, ukoliko ove podatke projektujemo na nivou 12 mjeseci, može se zaključiti da su žene ostvarile vrijednost novčanog ekvivalenta poslova njege i rada u domaćinstvu u iznosu od 489 miliona eura ili 10% BDP a muškarci 254 miliona eura ili 5% BDP Crne Gore za 2019. Godinu. Ukupno, projektuje se da su muškarci i žene ostvarili 743 miliona eura vrijednost novčanog ekvivalenta poslova neplaćene njege i rada u domaćinstvu što čini čak 15% BDP Crne Gore za 2019. godinu.

Grafik 8: Poređenje neplaćene njege i rada u domaćinstvu žena i muškaraca (euri)

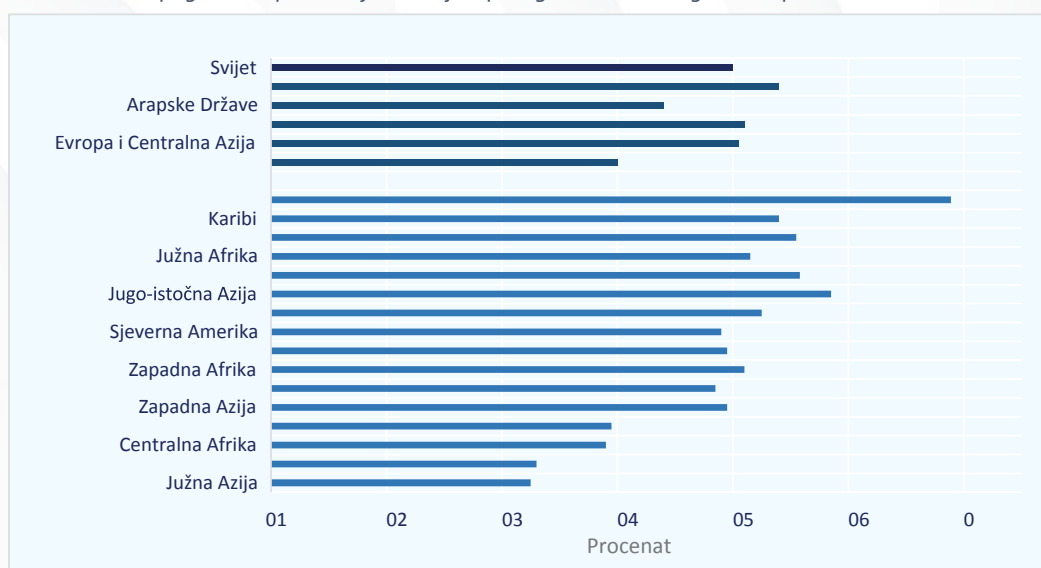
5. Uticaj virusa COVID-19 na jednakost polova u segmentu rada i zarada

Prema svim dostupnim podacima renomiranih međunarodnih organizacija, COVID-19 bi mogao da izbriše skroman napredak postignut u posljednjih nekoliko decenija u jednakosti polova na radu. Prema Međunarodnoj organizaciji rada (MOR), oko 40% žena na svijetu radi u sektorima koji su teško pogođeni krizom (usluge i maloprodaja) te su samim tim u većoj opasnosti od gubitka posla. Dodatno, prema MOR-u, nejednaka distribucija neplaćenog rada se takođe pogoršala tokom trajanja pandemije.

MOR je saopštila da je pad globalnih radnih sati bio "znatno gori nego što je ranije procijenjeno" u prvoj polovini godine. Ovo znači da je neočekivani događaj, kakav je pandemija izazvana virusom COVID-19, pokazuje ranjivost globalne ekonomije na eksterne šokove.

Dodatno, upozoreno je da su žene neproporcionalno pogođene, sa skoro 510.000.000 žena ili 40 odsto od ukupnog broja žena koje rade u industriji sa većinom gubitaka na poslu u poređenju sa 36,6 odsto muškaraca i to u sektorima hrane i smještaja, maloprodaje i prodaje nepokretne imovine. Dodatno se navodi da su žene takođe bile u većoj opasnosti od zaraze virusom i manje vjerovatno da imaju pokriće socijalnog osiguranja, jer čine veliku većinu domaćih, zdravstvenih i socijalnih radnika na globalnom nivou koji bi mogli da izgube radna mesta zbog zatvaranja radnih mjesta usljed pandemije. "Najnovije ankete radne snage otkrivaju alarmantne trendove koji prete da pogoršavaju postojeće disparitete i eliminišu skromne rezultate postignute posljednjih godina u smislu jednakosti polova na tržištu rada"⁷.

Grafik 9: Udio žena u sektorima pogođenim pandemijom u svijetu po regionima i sub-regionima (procenat)

6. Obračun pada zarada zaposlenih žena u Crnoj Gori usljed djelovanja virusa COVID-19

Prema organizaciji UN Women (entitet Ujedinjenih nacija posvećen rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena) ekonomsko osnaživanje žena je od ključne važnosti realizacije ženskih prava i rodne ravnopravnosti. Ekonomsko osnaživanje žena uključuje sposobnost žena da ravnopravno učestvuju na postojećim tržištima rada; adekvatan pristup i kontrolu nad produktivnim resursima, pristup pristojnom radu, kontrolu nad sopstvenim vremenom, životima i tijelima i jačanje javnog glasa uz značajno učešće u donošenju ekonomskih odluka na svim nivoima, od domaćinstva do međunarodnih institucija.

Oснаživanje žena u ekonomiji i smanjivanja rodni nejednakosti u radu ključne su za ostvarivanje Agende održivog razvoja za 2030. i ostvarivanje ciljeva održivog razvoja, posebno Cilj 5 (za postizanje rodne ravnopravnosti) i Cilj 8 (promocija punog i produktivnog zapošljavanja i pristojnog rada za sve), Cilj 1 (okončanje siromaštva), Cilj 2 (bezbijednost hrane), Cilj 3 (obezbjeđivanje zdravlja) i Cilj 10 (smanjenje nejednakosti).

Prema posljednjim podacima (2018. godina), u Crnoj Gori radi 94.000 žena u različitim sektorima privrede. Najviše ih radi u sektoru trgovine (26.100), obrazovanja (10.600) i zdravstva (9.300). Naravno, različiti su nivoi zarada u različitim sektorima privrede.

Prema obračunima, u Crnoj Gori je od kraja februara do kraja juna, usljed COVID-19, zabilježen je pad neto zarada u kumulativnom iznosu od 2.347.600 eura eura. Određeni sektori privrede su zabilježili veći pad (trgovina, usluge smještaja...) dok su neki kao zdravstvo, zdravstvena zaštita i obrazovanje zabilježili rast plata u određenom procentu usljed administrativnih odluka Vlade o povećanju zarada usljed djelovanja virusa COVID-19.

⁷ https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_749399.pdf

Obračun pada neto zarada po sektorima od kraja februara do kraja juna 2020. godine (4 mjeseca)

Tabla 9: obračun pada neto zarada po sektorima tokom 4 mjeseca

Sektor	Broj zaposlenih				Iznos neto plate			2018 Zaposlene žene	Manje Zaposlenih žena	Manja/veća Ukupna neto plata žena	
	Februar	Jun	Pad	% pada	Februar	Jun	Pad				
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	1738	1540	-198	-11%	567	495	-72	7.000	(797)	(2.016.000)	
Vađenje rude i kamena	1438	1328	-110	-8%	688	707	19	200	(15)	15.200	
Prerađivačka industrija	12160	11342	-818	-7%	422	408	-14	3.400	(229)	(190.400)	
Snadbijevanje električnom energijom	2715	2663	-52	-2%	889	905	16	500	(10)	32.000	
Snadbijevanje vodom	4899	4804	-95	-2%	488	494	6	1.100	(21)	26.400	
Građevinarstvo	12977	11150	-1827	-14%	446	451	5	2.100	(296)	42.000	
Trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikala	37567	35158	-2409	-6%	392	383	-9	26.100	(1.674)	(939.600)	
Saobraćaj i skladištenje	11810	11208	-602	-5%	544	509	-35	2.800	(143)	(392.000)	
Usluge pružanja smještaja i ishrane	14537	13557	-980	-7%	435	348	-87	7.400	(499)	(2.575.200)	
Informisanje i komunikacija	5571	5355	-216	-4%	691	701	10	2.500	(97)	100.000	
Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	4080	3977	-103	-3%	956	951	-5	2.000	(50)	(40.000)	
Poslovanje nekretninama	1710	1582	-128	-7%	701	622	-79	-	-	-	
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	10283	9634	-649	-6%	471	455	-16	-	-	-	
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	9305	7901	-1404	-15%	376	353	-23	3.400	(513)	(312.800)	
Državna uprava i obrana i obavezno socijalno osiguranje	21665	21146	-519	-2%	608	623	15	9.300	(223)	558.000	
Obrazovanje	14665	14020	-645	-4%	536	562	26	10.600	(466)	1.102.400	
Zdravstvo i socijalna zaštita	12518	12126	-392	-3%	568	647	79	9.000	(282)	2.844.000	
Umjetničke, zabavne i rekreativne djelatnosti	5760	5450	-310	-5%	437	409	-28	2.300	(124)	(257.600)	
Ostale uslužne djelatnosti; Djelatnost domaćinstava kao poslodavca	4535	4237	-298	-7%	479	459	-20	4.300	(283)	(344.000)	
			-11.755	Prosjek -6%		Prosjek	-	11,16	94.000	(5.721)	(2.347.600)

U periodu kraj februara – kraj juna 2020. godine, ukupan broj ljudi koji je ostao bez posla je 11.755 ili 6%. Najveći broj ljudi je ostao bez posla u sektorima trgovine (2.409), građevinarstva (1.827) i administrativnih djelatnosti (1.404).

Dodatno, u periodu kraj februara - kraj juna 2020. godine, prosječna mjesečna neto plata je smanjena za 11,16 eura. Za razliku od broja zaposlenih, u nekim sektorima je evidentirano povećanje neto plata (zdravstvo i socijalna zaštita, obrazovanje, državna uprava, informisanje, građevinarstvo, snadbijevanje vodom, snadbijevanje električnom energijom, vađenje rude i kamena). Međutim, pad u ostalim sektorima je anulirao rast u ovim sektorima, tako da imamo pad prosječne mjesečne neto zarade za 11,16 eura.

Prema ovim podacima, usljed djelovanja virusa COVID-19 radi 5.721 manje žena, dok je ukupan iznos neto plata koje su žene manje primile na kraju juna u odnosu na kraj februara 2.347.600 eura.

Najveći broj žena je ostao bez posla u sektorima: trgovine (1.674, što je gotovo 30% ukupnog broj žena koje su ostale bez posla), poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (797) i usluge pružanja smještaja i ishrane (499).

Kada govorimo o padu zarada, žene su zabilježile pad neto plata u sektorima: usluge pružanja smještaja i ishrane (2.575.200 eura), poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (2.016.000 eura) i sektoru trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikala (939.600 eura). U sektorima zdravstvo i socijalna zaštita, obrazovanje, državna uprava, informisanje, građevinarstvo, snadbijevanje vodom, snadbijevanje električnom energijom, vađenje rude i kamena zaradile su više novca. Ipak, pad u ostalim sektorima je bio veći od ovog rasta pa je neto efekat -2.347.600 eura.

Može se zaključiti da je važno u kom sektoru žene rade, zbog uticaja virusa COVID-19 na te sektore, kako zbog broja zaposlenih lica, tako i zbog visine neto plate.

7. Procjena doprinosa žena bruto domaćem proizvodu Crne Gore

Osnovni i najvažniji makroekonomski agregat u sistemu nacionalnih računa jeste bruto domaći proizvod (BDP), koji predstavlja rezultat proizvodnih aktivnosti svih rezidentnih institucionalnih jedinica. Bruto domaći proizvod je indikator ekonomskih aktivnosti na nivou cijele zemlje.⁸

BDP po potrošnoj metodi izračunava se kao zbir potrošnje domaćinstava, državne potrošnje, investicija, promjene u zalihama i salda izvoza i uvoza roba i usluga.

7.1. Doprimos žena u BDP

Do sada se u Crnoj Gori nije radio obračun doprinosa žena nacionalnom BDP-u. Stoga ovi podaci predstavljaju pionirski poduhvat za mjerenje doprinosa žena BDP-u, uz uvažavanje metodoloških ograničenja.

Tabela 10: doprimos žena BDP-u Crne Gore

Stavka	Iznos / %	Stavka	Iznos / %
BDP (2018)	4.663.130.000	BDP	4.663.130.000
Broj žena	313.793	Broj muškaraca	306.236
Doprinos žena BDP u eurima	2.038.285.917	Doprinos muškaraca BDP u eurima	2.624.844.082
Doprinos žena BDP u %	44%	Doprinos muškaraca BDP u %	56%
BDP per capita žene	6.496	BDP per capita muškarci	8.571
U odnosu na BDP per capita	86%	U odnosu na BDP per capita	114%
BDP	4.663.130.000	BDP	4.663.130.000

Iako je broj žena u Crnoj Gori veći, one manje doprinose BDP-u. Dva su razloga: manji broj zaposlenih žena i rad u sektorima u kojima su neto zarade manje.

Zanimljiv je i podatak o BDP koji je podijeljen po glavi stanovnika po ženama i muškarcima (BDP / broj žena i muškaraca). Prema ovom podatku, u odnosu na nacionalni BDP po glavi stanovnika, BDP po glavi stanovnika (žene) iznosi 86%, dok kod muškaraca iznosi 114%.

Ovi podaci ukazuju na neravnomjernu raspodjelu doprinosa nacionalnom BDP-u između muškaraca i žena.

⁸ <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=18&pageid=18>

⁹ Nema podataka: pa je uzeto da u ovom sektoru muškarci i žene jednako doprinose

¹⁰ Nema podataka: pa je uzeto da u ovom sektoru muškarci i žene jednako doprinose

¹¹ Nema podataka, pa metodologijom predviđeno da i muškarci i žene jednako doprinose

7.2. Doprinos žena BDP-u po djelatnostima

Tabela 11: obračun doprinosa žena BDP-u po djelatnostima

Klasifikacija djelatnosti	Bruto dodata vrijednost 2018, tekuće cijene, u 000 EUR	Broj zaposlenih žena	Broj zaposlenih muškaraca	% žena u ukupnom broju	Prosječno žene u BDP, u 000 eura
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	313.933	7.000	11.200	38%	120.743
Vađenje rude i kamena	50.434	200	1.400	13%	6.304
Prerađivačka industrija	185.761	3.400	9.300	27%	49.731
Snadijevanje električnom energijom	164.175	500	2.000	20%	32.835
Snadbijevanje vodom	76.295	1.100	3.900	22%	16.785
Građevinarstvo	266.364	2.100	15.300	12%	32.147
Trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikala	589.250	26.100	20.100	56%	332.888
Saobraćaj i skladištenje	194.450	2.800	9.400	23%	44.628
Usluge pružanja smještaja i ishrane	341.695	7.400	12.500	37%	127.062
Informisanje i komunikacija	172.042	2.500	2.900	46%	79.649
Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	186.072	2.000	2.000	50%	93.036
Poslovanje nekretninama ⁹	251.044			0%	125.522
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti ¹⁰	139.219	-	-	0%	69.610
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	98.108	3.400	9.000	27%	26.901
Državna uprava i obrana i obavezno socijalno osiguranje	314.721	9.300	11.200	45%	142.776
Obrazovanje	178.297	10.600	3.700	74%	132.164
Zdravstvo i socijalna zaštita	165.503	9.000	3.700	71%	117.286
Umjetničke, zabavne i rekreativne djelatnosti	84.407	2.300	2.600	47%	39.620
Ostale uslužne djelatnosti; Djelatnost domaćinstava kao poslodavca	44.367	4.300	3.300	57%	25.102
Ukupno	3.816.137	94.000	123.500	43%	1.614.789
Porezi minus subvencije na proizvode¹¹	846.993				423.496
Ukupno	4.663.130				2.038.286

Ukupno, žene doprinose BDP-u Crne Gore sa 2,038 milijardi eura, što čini 44% BDP-a na kraju 2018. godine. Dakle, iako je broj žena u Crnoj Gori veći od broja muškaraca, one manje doprinose BDP-u.

Sektori u kome najviše doprinose su: trgovina (332.888.000 eura), državna uprava i odbrana i obavezno socijalno osiguranje (142.776.000 eura) i obrazovanje (132.164.000 eura)

8. Preporuke za poboljšanje mjerenja ekonomskog položaja žena u Crnoj Gori usljed djelovanja COVID-19

Kako bi se kreirale odgovarajuće mjere i pravilno odgovorilo na stravične posljedice virusa COVID-19 na socio-ekonomski položaj žena i produbljujuće nejednakosti u Crnoj Gori mora se djelovati odmah.

- Prepoznati da su poslovi u sferi njege od suštinskog značaja, i plaćeni i neplaćeni rad, te dizajnirati mjere kojima se briga o drugima može nesmetano odvijati na način što će se pružaoci njege izuzeti iz restriktivnih mjera, a obezbijediti pojačane zaštitna oprema, kao i dodatno plaćanje za njihov rad.
- Ohrabriti kroz kampanje veće učešće muškaraca u neplaćenom radu u kući, posebno za vrijeme trajanja mjera rada od kuće ili kada žene redovno radetokom ostalih.
- Obezbijediti statističke podatke svih državnih organa za mjerenje neplaćenih poslova njege i rada u domaćinstvu ženske populacije;
- Kontinuirano sprovođenje istraživanja o uticaju virusa COVID-19 na žensku populaciju;
- Obezbijediti podatke o državnoj pomoći razvrstane po polu;
- Objedinjavanje raznih baza podataka kako bi se dobili sistematizovani podaci koji se odnose i na žensku i na mušku populaciju;
- Potrebno je sistemski analizirati uticaj predloženih politika i mjera na žene i muškarce i dizajnirati poseban paket mjera koji se odnose na posebne potrebe kako ženske tako i muške populacije;
- Pregledati i redefinisati stare i usvojiti nove, proaktivne politike za poboljšanje položaja ženske populacije u Crnoj Gori.
- Redefinisanje ciljeva makroekonomske i sektorske ekonomske politike koji će uključivati ostvarivanje ekonomskog osnaživanja žena
- Prepoznavanje značaja neplaćene njege i domaćeg rada, kao i neformalnog zapošljavanja u makroekonomskoj i sektorskoj ekonomskoj politici
- Korišćenje makroekonomske politike, investicija, sektorskih politika i politika u vezi tržišta rada kako bi se povećao broj pristojnih poslova koji je dostupan ženama, posebno onih koje su na dnu ekonomske piramide
- Maksimalno povećavanje fiskalnog prostora za ulaganje u ekonomsko osnaživanje žena
- Izgradnja ekonomske otpornosti i promovisanje bezbjednosti prihoda žena radnika
- Omogućavanje većeg kolektivnog glasa ženama u donošenju odluka o ekonomskim politikama države.

Annex 1: Prožimajuće snažan uticaj virusa COVID-19 na globalnu ekonomiju

Kada je krajem decembra 2019. godine u kineskom gradu Vuhanu objavljeno da je otkrivena nova vrsta potencijalno opasnog mutirajućeg virusa (COVID-19), u samoj Kini ali i ostatku svijeta ovoj informaciji nije se pridavala velika pažnja. Ipak, kada je Kina 20. januara 2020. godine započela opsežne mjere na suzbijanju širenja virusa COVID-19, postalo je jasno da će biti izuzetno teško zaustaviti širenje virusa van granica Kine.

U danima bez presedana, nezabilježenih u novijoj historiji, oči cijelog svijeta su bile uperene u Kinu. Video zapisi Vuhana pod „lock down“ mjerama, u kojima njegovi žitelji pokušavaju da skrate vrijeme u samoizolaciji, izazivali su brojne lakonske reakcije ostatka svijeta na društvenih mrežama, sa jasnim aludiranjem na strogi kineski način upravljanja zdravstvenom krizom.

Zvanično, Međunarodni komitet za taksonomiju virusa zvanično je COVID-19 proglasio teškim akutnim respiratornim sindromom 2 (SARS-CoV-2). Vjeruje se da je porijeklo SARS-CoV-2 životinjski virus koji je prilagodio sposobnost prenošenja sa čovjeka na čovjeka.

Prva žarišta van Kine su ukazivala na zabrinjavajući zdravstveni fenomen - veoma brzo širenje virusa kod masovnih okupljanja koje se događalo zbog prenošenja virusa kapljičnim putem. Brza transmisija, eksponencijalni rast i veliki broj zaraženih značili su da će vlasti morati uvesti stroge mjere karantina tzv. lockdown. Ovakve drastične mjere su imali direktan uticaj na usporavanje globalnih tokova novca, roba i ljudi.

Usljed ovakvog rapidnog razvoja događaja, najugroženiji slojevi društva su preko noći postali radnici koji rade u terciarnim, neproizvodnim sektorima (maloprodaja, veleprodaja, turizam, ugostiteljstvo...) iz razloga što su zaustavljena putovanja i lična potrošnja, kao i zbog činjenice da ljudi zaposleni u ovim sektorima ne mogu raditi od kuće, zbog čega se povećava rizik prenošenja virusa COVID-19.

U ekonomskom smislu, posebno su ugroženi mladi, ljudi sa manje formalnog obrazovanja, ali i svi koji su zaposleni na određeno radno vrijeme u malim i srednjim preduzećima koji će snažno osjetiti udar krize. Dodatno, jako će biti pogođeni i zaposleni sa nižim primanjima jer će ostali troškovi značajno poskupiti, što zapravo znači da će se nejednakost rapidno uvećati.

Naravno, poseban teret krize će podnijeti žene jer one rade najviše u sektorima privrede koji su pod najsnažnijim udarom krize (maloprodaja, turizam, ugostiteljstvo), a koji su tradicionalno slabije plaćeni poslovi od ostalih sektora.

Sve ovo ukazuje na zabrinjavajuću pojavu: još veću međugeneracijsku ali i nejednakost među polovima, koja se dešava na štetu ženske populacije.

A 1.1. Uticaj virusa COVID-19 na ekonomiju EU (drugi kvartal 2020)

A 1.1.1 Pad BDP u eurozoni¹²

Prema preliminarnim podacima EUROSTAT-a, rast BDP-a u eurozoni i EU u drugom kvartalu 2020. godine, koji je i dalje obilježen mjerama suzbijanja COVID-19 u većini zemalja članica, sezonski prilagođeni BDP smanjen je za 12,1 odsto u eurozoni i za 11,7 odsto u EU u poređenju sa prethodnim tromjesečijom. To je daleko najoštrij pad zabilježen od početka mjeseca 1995. godine. U prvom kvartalu 2020. godine BDP je opao za 3,6 odsto u eurozoni i za 3,2 odsto u EU.

¹² <https://ec.europa.eu/eurostat/home?>

Tabela 12: Stope rasta BDP-a po državama (na osnovu sezonski prilagođenih podataka)

	Procenat promjene u odnosu na prethodni kvarta				Procenat promjene u odnosu na isti kvartal prošle godine			
	2019Q3	2019Q4	2020Q1	2020Q2	2019Q3	2019Q4	2020Q1	2020Q2
Euro zona	0,3	0,0	-3,6	-12,1	1,4	1,0	-3,1	-15,0
EU	0,3	0,1	-3,2	-11,7	1,6	1,2	-2,5	-14,1
Belgija	0,4	0,5	-3,5	-12,2	1,6	1,3	-2,4	-14,5
Bugarska	0,7	0,8	0,3	-9,8	3,2	3,1	2,4	-8,2
Češka	0,5	0,4	-3,4	-8,4	2,3	2,0	-2,0	-10,7
Danska	0,2	0,6	-2,0	-7,4	2,4	2,1	-0,2	-8,5
Njemačka	0,3	0,0	-2,0	-10,1	0,8	0,4	-2,2	-11,7
Estonija	1,2	0,9	-3,7	:	4,5	4,0	-0,8	:
Irska	1,3	0,4	1,2	:	5,9	6,1	5,3	:
Grčka	0,4	-0,7	-1,6	:	2,3	1,0	-0,9	:
Španija	0,4	0,4	-5,2	-18,5	1,9	1,8	-4,1	-22,1
Francuska	0,2	-0,2	-5,9	-13,8	1,6	0,8	-5,7	-19,0
Hrvatska	0,6	0,4	-1,2	:	2,8	2,7	0,3	:
Italija	0,0	-0,2	-5,4	-12,4	0,5	0,1	-5,5	-17,3
Kipar	0,0	1,0	-1,3	-11,6	3,2	3,2	0,8	-11,9
Letonija	0,6	0,1	-2,9	-7,5	1,8	1,0	-1,5	-9,6
Litvanija	0,8	1,1	-0,3	-5,1	3,8	3,9	2,4	-3,7
Luksemburg	0,4	0,4	-2,9	:	3,0	3,0	-0,2	:
Mađarska	0,9	0,7	-0,4	-14,5	4,7	4,4	2,0	-13,5
Malta	1,6	1,1	-2,3	:	3,9	4,6	0,7	:
Holandija**	0,3	0,5	-1,5	-8,5	1,6	1,6	-0,3	-9,0
Austrija	-0,2	-0,2	-2,4	-10,7	1,4	0,4	-2,8	-13,3
Poljska	1,2	0,2	-0,4	-8,9	4,1	3,5	1,7	-7,9
Portugal	0,3	0,7	-3,8	-13,9	1,9	2,2	-2,3	-16,3
Rumunija	0,5	1,2	0,3	-12,3	3,3	3,9	2,7	-10,5
Slovenija	0,8	0,4	-4,5	:	2,1	1,7	-3,4	:
Slovačka***	0,4	0,6	-5,2	-8,3	1,9	2,0	-3,8	-12,1
Finska	0,3	-0,3	-1,9	-3,2	1,6	0,9	-1,1	-5,2
Švedska	0,2	0,0	0,1	-8,6	1,7	0,5	0,4	-8,3
Ostale države								
Velika Britanija	0,5	0,0	-2,2	-20,4	1,3	1,1	-1,7	-21,7
Island***	-1,0	4,8	-7,0	:	1,0	4,1	-0,4	:
Norveška	0,0	1,5	-1,5	:	0,5	1,8	0,2	:
Švajcarska	0,4	0,3	-2,6	:	1,1	1,5	-1,5	:
SAD	0,6	0,6	-1,3	-9,5	2,1	2,3	0,3	-9,5

Najveći pad BDP-a u drugom kvartalu 2020. u odnosu na drugi kvartal 2019. godine zabilježile su: Španija, Velika Britanija, Francuska, Portugal i Belgija.

Prema preliminarnim podacima Monstata iz septembra 2020. godine, realni pad BDP-a Crne Gore u drugom kvartalu 2020. godine iznosi -20,2%, što je svrstava među najteže pogođene ekonomije u Evropi.

A 1.1.2. Pad zaposlenosti u eurozoni i EU

Prema podacima EUROSTAT-a, broj zaposlenih smanjen je za 2,8 odsto u eurozoni i za 2,6 odsto u EU u drugom kvartalu 2020. godine, u poređenju sa prethodnim tromjesječjem. To je najoštiji pad zabilježen od početka mjerenja 1995. godine. U prvom kvartalu 2020. godine zaposlenost je smanjena za 0,2 odsto u eurozoni i za 0,1 odsto u EU.

U poređenju sa istim kvartalom prethodne godine, zaposlenost je smanjena za 2,9 odsto u eurozoni i za 2,7 odsto u drugom kvartalu 2020. godine, nakon +0,4 odsto u obje zone u prvom kvartalu 2020. godine. To je ujedno i najoštiji pad zabilježen od početka mjerenja 1995.

Tabela 13: Stope rasta zaposlenosti

	Procenat promjene u odnosu na kvartal sezonski prilagođenih podataka)			prethodni (na osnovu	Procenat promjene u odnosu na isti kvartal prošle godine (na osnovu neprilagođenih podataka)			
	2019Q3	2019Q4	2020Q1	2020Q2	2019Q3	2019Q4	2020Q1	2020Q2
Euro zona	0,1	0,3	-0,2	-2,8	1,1	1,1	0,4	-2,9
EU	0,1	0,2	-0,1	-2,6	0,8	1,0	0,4	-2,7

Annex 2: Mjere Vlade Crne Gore u cilju suzbijanja uticaja COVID 19

Uticaj pandemije COVID-19 na Crnu Goru je evidentan:

Pad makroekonomskih pokazatelja;

Povećan broj nezaposlenih;

Smanjenje broja zaposlenih;

Zatvaranje spoljnih granica, a samim tim i aerodroma što je prouzrokovalo ogroman pad prihoda od turizma koji doprinosi 1,15 milijardi eura crnogorskoj ekonomiji;

Velika neizvjesnost u poslovanju;

Vjerovatni dodatni pad zaposlenosti i niže plate u 2020. i 2021. godini.

Otkako je izbila pandemija, Vlada Crne Gore je sprovedla niz preventivnih mjera, uključujući ograničenja putovanja, zatvaranje granica, kao i zatvaranje škola, restorana i javnog prevoza. Crna Gora je bila prva evropska corona free država iako je bilo 324 registrovana slučaja infekcije COVID-19.

Postepeno ponovno otvaranje ekonomije počelo je 4. maja, s ograničenjima socijalnog distanciranja, kao i sanitarnim i zaštitnim uslovima koje moraju primijeniti odgovarajuće ustanove. Maloprodajna mjesta i usluge (kao što su frizerski saloni, teretane i fitness centri, autoškole itd.) smiju raditi, a građanima je dopušteno da posjećuju vikendice u drugim opštinama. Omogućen je i javni i taksni prevoz u opštinama bez aktivnih slučajeva. Postepeni povratak sportskim aktivnostima dozvoljen je od 6. maja. U drugoj fazi (od 15. maja) ponovo su otvoreni restorani, kafići, hotelske terase, plažni barovi, plaže i tržni centri.

Međutim, već tokom jula mjeseca ponovo počinje javljanje novog broja slučajeva COVID-19 koji rastu eksponencijalnom brzinom. U avgustu, intenzitet širenja COVID-19 je donekle smanjen.

Na kraju, uprkos postojećoj Zakonskoj (Zakon o rodnoj ravnopravnosti) obavezi o vođenju po polu razvrstane statistike i kreiranju politika kojima se mjeri učinak prema ženama i muškarcima, to nije bio slučaj kada su se donosile odluke o državnim mjerama podrške. U nastavku se daje pregled mjera koji je primjer kako se ne vidi doprinos uticaja politika na žene i muškarce ili tzv rodno slijepu politiku, zbog kojih nastaju dlekosežne posljedice i produbljuje se jaz neravnopravnosti.

A 2.1. Prvi i drugi paket mjera

Prema brošuri Vlade Crne Gore "Treći paket socio-ekonomskih mjera"¹³, koji je predstavljen 23. jula 2020. godine, navodi se da su sprovedene sljedeće mjere:

"Prvi set mjera Vlada je donijela 19. marta 2020. godine, koji je bio oročen na period trajanja od 90 dana. Mjere u okviru ovog seta su bile usmjerene na održavanje likvidnosti privrede i građana kroz mogućnost odlaganja poreskih i kreditnih obaveza privrednim subjektima i građanima. Kreirana je nova kreditna linija IRF-a namijenjena za poboljšanje likvidnosti preduzetnika, mikro, malih, srednjih i velikih preduzeća, a bankarski sektor je omogućio i odlaganje otplate kredita građana i privrede u trajanju od 90 dana. U okviru prvog seta mjera, definirane su i socijalne mjere kroz identifikovanje grupa najugroženijih građana kojima je obezbijedena jednokratna finansijska pomoć. Drugi set mjera, koji je Vlada donijela 24. aprila 2020. godine, donesen je u cilju očuvanja radnih mjesta i stvaranja pretpostavki za brži oporavak ekonomije. Mjere su prvobitno dizajnirane dominantno u trajanju od dva mjeseca i u formi direktnog davanja subvencija zaposlenima u privrednim subjektima za mjesečne zarade, a kasnije su produžene za sektore za koje je procijenjeno da im je poslovanje ugroženo usljed nastavka pandemije. Kreiran je i poseban paket značajne podrške sektoru poljoprivrede".

Prema pomenutoj Vladinoj brošuri, prvi paket mjera se sastojao iz sljedećih mjera:

MJERA 1: Odlaganje otplate kredita privrednih subjekata od strane IRF-a. U periodu od donošenja odluke do kraja maja 2020. odobreno je 836 moratorijuma na vrijednost ukupnog duga od 160,7 miliona EUR.

MJERA 2. Odlaganje uplate poreza i doprinosa na zarade kao i obaveza shodno Zakonu o reprogramu do 90 dana. Zaključno sa 30.06.2020. godine, prema podacima Poreske uprave ukupan iznos odloženih obaveza po ovom osnovu iznosi 45 miliona EUR.

MJERA 3. Kreiranje nove kreditne linije IRF-a namijenjene za poboljšanje likvidnosti preduzetnika. Kreditne linije su namijenjene mikro, malim, srednjim i velikim preduzećima koja posluju u oblastima nabavke lijekova, medicinske opreme i vozila; turizma i ugostiteljstva; saobraćaja; usluga; proizvodnje i prerade hrane. Sredstva su

¹³ https://www.gov.me/sjednice_vlade_2016/183

se najvećim dijelom koristila za plaćanje zakupa kao i za isplatu zarada zaposlenih. U periodu od 24. marta 2020. godine do kraja juna 2020. godine IRF Crne Gore je podržao mikro, mala srednja i velika preduzeća, kroz 397 aranžmana u iznosu od 73,4 miliona EUR.

MJERA 4. Jednokratna novčana pomoć penzionerima sa najnižom penzijom i korisnicima materijalnog obezbjeđenja, u iznosu od 50 eura. Isplaćena jednokratna finansijska pomoć za 8.593 porodica korisnika materijalnog obezbjeđenja u iznosu od 429.650,00 EUR i za 12.012 korisnika sa najnižom penzijom u iznosu od 628.700,00 eura, odnosno ukupno 1,06 miliona EUR.

MJERA 5. Odlaganje plaćanja zakupa nepokretnosti koje su u državnom vlasništvu na period od 90 dana, počevši od 1. aprila 2020 godine. Po osnovu navedene mjere, prihodi od kapitala po osnovu rente za period april-jun niži su za cca 58%, odnosno 133.000 eura u odnosu na isti period prethodne godine.

MJERA 6. Olakšice u izmirivanju računa za električnu energiju. U okviru ove mjere umanjen je fiksni dio računa za električnu energiju. Ukupno je obuhvaćeno 31.669 kupaca, a ukupan iznos oslobođenog dijela računa iznosi 50.703 EUR. U cilju ublažavanja posljedica izazvanih pandemijom COVID-19, odobrene su određene pomoći socijalno ugroženim kategorijama kupaca. Naime, odobrene su subvencije na račune za struju koje su se kretale u rasponu od 30% do 50% iznosa računa. Ovim direktnim olakšicama, obuhvaćeno je 21.272 kupca u aprilu mjesecu, a iznos datih subvencija je 277.516 EUR. Pored direktnih olakšica, EPCG je sprovela sljedeće mjere:

- suspendovala prinudne mjere isključenja sa mreže kao i pokazala tolerantnost prema kupcima koji su zaključili sporazume o izmirenju duga, a iste nijesu u mogućnosti ispoštovati zbog novonastale situacije izazvane pandemijom COVID-19;

- omogućila učlanjenje u „zlatni tim“ svim kupcima električne energije koji na dan 30. 04. 2020. godine nemaju neizmirenih obaveza za električnu energiju. Na ovaj način ovi kupci su stekli popuste na vrijednost obračunate aktivne električne energije u iznosu od 13%.

Efekte realizacije prvog paketa mjera su iznosili ukupno 280,6 miliona eura i imali su sljedeću strukturu:

Odlaganje obaveza kod IRF-a, Poreske uprave i zakupnina prema državi 205.8 miliona EUR

Obezbijeđena podrška privredi kroz namjenske kreditne linije IRF-a 73.4 miliona EUR

Davanja ugroženim kategorijama stanovništva u vidu subvencija za električnu energiju i jednokratnih finansijskih pomoći u ukupnom iznosu od 1.4 miliona EUR

Drugi paket mjera

Drugim paketom predložene mjere su namijenjene preduzetnicima, mikro, malim i srednjim privrednim društvima, u djelatnostima čiji rad je zabranjen, kao i onima kojima je u značajnoj mjeri smanjen obim aktivnosti kao posljedica naredbi Ministarstva zdravlja u cilju suzbijanja epidemije.

MJERA 1. Subvencije u visini od 50-100% bruto zarade zaposlenih. U cilju očuvanja postojećih radnih mjesta, ovim mjerama je definisana podrška u visini od 50-100% bruto zarade za svakog evidentiranog zaposlenog, kao i podrška za novo zapošljavanje. Mjere su se odnosile na davanje subvencija za: (i) zatvorene djelatnosti; (ii) subvencije za turistički sektor; (iii) subvencije za ugrožene djelatnosti; (iv) subvencije za novo zapošljavanje; (v) subvencije za zarade zaposlenih na plaćenom odsustvu; (vi) subvencije za zarade zaposlenih u karantinu ili izolaciji. Kroz ovaj program implementacije, u dosadašnjem periodu, zaključno sa junom 2020. godine, realizovano je ukupno 33.2 miliona EUR datih subvencija za preko 64.000 zaposlenih u privredi

MJERA 2. Olakšice u cilju pospješivanja likvidnosti privrede kroz umanjenje roka povraćaja PDV-a i produženje roka limita izloženosti carinske garancije za odloženo plaćanje carinskog duga. Zakonom o porezu na dodatu vrijednost propisano je da se povraćaj PDV-a vrši na zahtjev poreskog obveznika u roku od 60 dana od dana podnošenja prijave za obračun poreza na dodatu vrijednost. Pored navedenog, privrednim subjektima, carinskim dužnicima kojima je zabranjeno obavljanje djelatnosti usljed epidemije, a u cilju pospješivanja likvidnosti, omogućeno je odlaganje plaćanja carinskog duga od 60 dana od dana prihvatanja carinske deklaracije, shodno zahtjevu dužnika. S tim u vezi, donosena je Uredba o odlaganju naplate poreskih i neporeskih potraživanja koja pripadaju budžetu države.

MJERA 3. Umanjenje zarada za grupe poslova A i B u čl. 22, 23 i 24 Zakona o zaradama zaposlenih u javnom sektoru u periodu trajanja drugog paketa mjera. U cilju stvaranja dodatnog fiskalnog prostora za implementaciju vladinih mjera podrške privredi i građanima i pospješivanja konsolidacije javnih finansija, izvršeno je umanjeње zarada zaposlenih u javnoj upravi, kategorisanih u okviru grupe poslova A i B u čl. 22, 23 i 24 Zakona o zaradama zaposlenih u javnom sektoru, za period od dva mjeseca, u skladu sa odredbama Zakona o zaradama zaposlenih u javnom sektoru, kroz donošenje Odluke o obračunskoj vrijednosti koeficijenta za zaposlene u javnom sektoru

za fiskalnu 2020. godinu. U periodu od dva mjeseca primjene navedene mjere, fiskalni efekat budžetske uštede iznosio je 1.05 miliona EUR.

MJERA 4. Jednokratna novčana pomoć za nezaposlene evidentirane na Zavodu za zapošljavanje koji ne ostvaruju pravo na novčanu naknadu i za penzionere koji primaju srazmjerne penzije čiji iznos ne prelazi iznos naniže penzije. Isplaćena jednokratna finansijska pomoć za 17.157 nezaposlenih lica evidentiranih kod Zavoda za zapošljavanje u ukupnom iznosu od 857.850,00 EUR. Kada je u pitanju realizacija dodjele jednokratne mjesečne pomoći za penzionere sa srazmjernom penzijom, implementacija ove mjere je u toku. Podrška sektoru poljoprivrede i ribarstva u okviru drugog paketa mjera zajedno sa drugim paketom mjera, Vlada je donijela i Posebni program podrške poljoprivredi i ribarstvu, sa ciljem održavanja i unapređivanja postojećeg nivoa proizvodnje i zasnivanja nove, pružanja dodatne sigurnosti poljoprivrednim proizvođačima i stabilnosti tržišta.

MJERA 5. Avansna isplata 80 odsto premija poljoprivrednim gazdinstvima. Avansnom isplatom dijela premija u iznosu od 3.335.000 EUR, pružena je dodatna sigurnost prihodima poljoprivrednih proizvođača i dodatna podrška za ovogodišnju proizvodnju. Povećanjem ovogodišnjeg Agrobudžeta uvećana su i sredstva za ovu mjeru bespovratne podrške, tako da 80% isplaćenih sredstava ove godine premašuje iznos cjelokupne prošlogodišnje podrške.

MJERA 6. Uplata vanredne naknade korisnicima staračkih naknada. Uplatom vanredne naknade je pored redovne aprilske, uplaćena i jedna vanredna staračka naknada u ukupnom iznosu od 440.000 EUR, odnosno dvije naknade po 64,41 EUR za 3.419 korisnika.

MJERA 7. Isplata jednokratne podrške profesionalnim ribarima. Isplata jednokratne podrške za 183 profesionalna ribara koji su nosioci dozvole za obavljanje privrednog ribolova na moru i iznosila je 213.300 EUR.

MJERA 8. Uplata doprinosa poljoprivrednim osiguranicima za šest mjeseci. Uplaćeni su svi doprinosi za 528 poljoprivrednih osiguranika koji redovno uplaćuju doprinose, u ukupnom iznosu od 163.099,20 EUR. Na ovaj način, svaki osiguranik je dobio 308,9 eura, i to 185,34 eura na ime doprinosa koje je lično trebao da uplati, kao i 123,56 eura koji se u skladu sa Vladinom Uredbom, uplaćuje iz budžeta Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja.

MJERA 9. Nova povoljna kreditna linija IRF-a za poljoprivredu i ribarstvo. IRF je u saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja kreirao novu kreditnu liniju sa ciljem obezbjeđenja sredstava za zasnivanje nove i unapređivanje postojeće proizvodnje registrovanih poljoprivrednih proizvođača, prerađivača, privrednih ribara i nosilaca dozvola za akvakulturu/marikulturu, kao podršku ublažavanju posljedica izazvanih pandemijom COVID-19. Kontinuirano se odobravaju krediti do 20.000 eura, uz kamatu 1,5 odsto, sa rokom otplate do dvije godine i grejs periodom do jedne godine. Za ovu mjeru predviđeno je oko 10 miliona eura.

MJERA 10. Subvencionisanje kamate za novu kreditnu liniju IRF-a namijenjenu poljoprivredi i ribarstvu. Za sve korisnike nove kreditne linije IRF-a za podršku poljoprivredi i ribarstvu, Vlada nadoknađuje kamatu za vrijeme trajanja grejs perioda, za šta su opredijeljena finansijska sredstva u iznosu od 150.000,00 eura.

MJERA 11. Program intervencija na tržištu. U cilju održavanja postojećeg nivoa proizvodnje, te održavanja stabilnosti tržišta, kako sa aspekta cijena, tako i sa aspekta količina koje se nude na tržištu poljoprivrednih proizvoda (žive životinje, mlijeko i mliječni proizvodi, voće i povrće i dr.) i proizvoda ribarstva i akvakulture, te održavanja stabilnosti dohotka poljoprivrednih proizvođača i ribara, kontinuirano se realizuje Program intervencija na tržištu koji je težak 3.000.000 eura, kako bi se ublažile posljedice krize izazvane virusom COVID-19, i on podrazumijeva:

Povlačenje i skladištenje viškova poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva i akvakulture, te pomoć u distribuciji proizvoda od strane privrednih subjekata koji posjeduju adekvatne uslove za te namjene;

Podršku poljoprivrednim proizvođačima, ribarima, uzgajivačima ribe i prerađivačima usljed poremećaja na tržištu nastalih značajnim padom cijena, a u cilju održavanja stabilnosti cijena i stabilnosti dohotka;

Podršku dohotku poljoprivrednih proizvođača, ribara, uzgajivača ribe i prerađivača usljed nemogućnosti plasmana proizvoda, stvaranja viškova gubitkom tržišta za proizvode koje nije moguće distribuirati ili njihovog propadanja;

Ustupanje viškova proizvoda javnim ustanovama (bolnice, centri socijalnog stanovanja i dr.), Crvenom krstu i drugima, uz nadoknadu proizvođačima od 100% tržišne vrijednosti tih proizvoda. U zavisnosti od okolnosti i problema koji su pogodili pojedinačne sektore, uz uvažavanje specifičnosti proizvodnje, plasmana i slično, pokreću se neke od navedenih mjera intervencija na tržištu.

MJERA 12. Podrška kupovini domaćih proizvoda. Javni naručioci za vrijeme trajanja epidemije COVID-19 i tokom saniranja posljedica, a u cilju bezbjednije nabavke poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda, naročito vode računa o svježini i sezonskom karakteru proizvoda, kao i o dužini prevoza tih proizvoda, kako bi se obezbijedio kraći lanac snabdijevanja i smanjio uticaj na životnu sredinu.

MJERA 13. Podrška blagovremenom izmirenju obaveza proizvođačima od strane trgovinskih firmi. U cilju skraćanja rokova plaćanja, IRF je kreirao novu kreditnu liniju kojom se omogućava trgovinskim lancima da plate proizvode domaćim proizvođačima u roku od 15 dana. Pored ovog Vladinog posebnog programa podrške, realizovane se i sve mjere predviđene ovogodišnjim Agrobudžetom, vrijednim 61 milion eura, na vrijeme i u punom iznosu.

A 2.2. Treći paket mjera

Usvojen je i treći paket mjera podrške koji u periodu od 2020 – 2024. iznosi 1,22 milijarde eura koji je prikazan u sljedećoj tabeli.

Tabela 14: Treći paket mjera Vlade Crne Gore u eurima po godinama

	2020	2021	2022	2023	2024	UKUPNO
KRATKOROČNE MJERE	82,700,000	31,600,000	9,050,000	2,000,000	2,000,000	127,350,000
Podrška sektoru turizma	50,950,000	26,100,000	6,300,000			83,350,000
Podsticaji poljoprivredi, agroindustriji i ribarstvu	750,000	1,500,000	750,000			3,000,000
Program unaprijeđenja konkurentnosti privrede	10,000,000	2,000,000	2,000,000	2,000,000	2,000,000	18,000,000
Podrška privredi kroz subvencionisanje zarada	4,200,000					4,200,000
Jednokratna podrška ranjivim kategorijama stanovništva	1,800,000					1,800,000
Stvaranje dodatnog fiskalnog prostora	15,000,000	2,000,000				17,000,000
MJERE NA SREDNJI I DUGI ROK	198,527,000	178,254,860	123,495,630	68,483,630	524,969,630	1,093,730,750
Jačanje djelatnosti IT	827,000	1,046,815	25,995,630	983,630	969,630	29,822,705
Podrška sektoru turizma	100,000,000	9,700,000	7,500,000	7,500,000	7,000,000	131,700,000
Koncept brzih prodora u sektorima poljoprivrede i ribarstva		44,900,000	35,200,000	8,200,000	1,200,000	89,500,000
Sanaciono-razvojne ekonomske mjere	96,700,000	100,300,000	36,800,000	33,800,000	515,800,000	783,400,000
Podrška saobraćaju		10,508,045				10,508,045
UKUPNO	281,227,000	209,854,860	132,545,630	70,483,630	526,969,630	1,221,080,750

U do sada objavljenim dokumentima, nema eksplicitnih informacija o uticaju prvog i drugog paketa mjera na žene, kao i broju žena koje su primile državnu subvenciju i iznosu iste. Takođe, u trećem paketu mjera osim kreditne linije "Program podrške ženama u biznisu – UNDP", nigdje se ne pominje uticaj predloženih mjera na žene.

A 2.3. Monetarne i makro-finansijske mjere Centralne banke Crne Gore

Centralna banka Crne Gore je 17. marta 2020. godine najavila moratorijum na otplatu kredita na period do 90 dana. Moratorijum je dostupan svim dužnicima, a uključuje privremenu obustavu svih plaćanja obaveza po osnovu kredita (glavnica, kamate, zatezne kamate, naknade itd.). 20. maja 2020. godine dodatno je objavljeno da banke mogu odobriti novi moratorijum za korisnike kredita koji se suočavaju sa poteškoćama zbog pandemije. Banke mogu, pod jasno određenim uslovima, odobriti restrukturiranje zajmova, uključujući neosigurane gotovinske zajmove.

Centralna banka je takođe najavila mjere da privremeno zabrani bankama da isplaćuju dividendu akcionarima, osim u obliku kapitala, i da omogući bankama da povećaju izloženost prema osobi ili grupi povezanih lica iznad propisanih limita izloženosti (25 posto bančinih vlastitih sredstava), uz prethodno odobrenje Centralne banke.

Ostale mjere uključuju odluku o prepolovanju naknade koju banke trebaju platiti za povlačenje likvidnosti obvezne rezerve (najavljenu 7. maja) i smanjenje stope obvezne rezerve za 2 procentna boda (najavljena 12. maja).

U kontekstu rodne ravnopravnosti, neophodno je integrisati strategije ekonomskog osnaživanja žena u oblastima makroekonomske politike, kako bi se osiguralo dostizanje ciljeva iz Strategije 2030. Nažalost, nijesu primjetni pomoci u ovom domenu, te se prije pregleda ključnih trendova osvrćemo na preporuke koje treba uzeti u obzir:

Redefinisanje ciljeva makroekonomske politike koji će uključivati ostvarivanje ekonomskog osnaživanja žena
Prepoznavanje značaja neplaćene njege i domaćeg rada, kao i neformalnog zapošljavanja u makroekonomskoj politici

Korišćenje makroekonomske politike kako bi se povećao broj pristojnih poslova koji je dostupan ženama, posebno onih koje su na dnu ekonomske piramide

Maksimalno povećavanje fiskalnog prostora za ulaganje u ekonomsko osnaživanje žena

Izgradnja ekonomske otpornosti i promovisanje bezbjednosti prihoda žena radnika

Omogućavanje većeg kolektivnog glasa ženama u donošenju odluka o ekonomskoj politici.

A 2.4. Prolječna analiza makroekonomskih kretanja i strukturnih reformi – 2020¹⁴

Na 181. sjednici od 9. jula 2020. godine, Vlada Crne Gore je usvojila Prolječnu analizu makroekonomskih kretanja i strukturnih reformi – 2020.

Globalna ekonomska scena je od početka 2020. počela da pokazuje signale usporavanja, pri čemu su izgledi bili relativno optimistični u pogledu nešto bržeg rasta u narednom srednjoročnom periodu, uz rizike postizanja trgovinskih dogovora i smanjenja socijalnih i političkih tenzija širom svijeta.

Evropska komisija, Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka su imale okvirni konsenzus realnog rasta svjetske ekonomije od oko 3% u 2020. Međutim, pojava novog virusa COVID-19 u Kini, i dalje postepeno širenje na druge kontinente, prvobitno Evropu, pojačalo je neizvjesnosti po osnovu kretanja globalne privredne aktivnosti. Uslijedile su određene preventivne mjere kako bi se epidemija u startu suzbila i kako ne bi imala jake nepovoljne efekte po javno zdravlje i nacionalne ekonomije. Međutim, proglašenje pandemije na svjetskom nivou koje je uslijedilo početkom marta 2020. ozbiljno je uzdrmlalo globalni ekonomski poredak. Dio realne ekonomije je doživio veliki zastoj, globalna agregatna tražnja je drastično smanjena, privremeno su prekinute transportne rute i lanci snabdijevanja, dok su finansijska tržišta pratila razvoj situacije i reagovala sa ogromnim nepovjerenjem investitora i enormnim padom berzanskih indeksa širom svijeta. Uslijedio je i pad cijena brojnih primarnih proizvoda i sirovina, od kojih je značajan visoki pad cijena sirove nafte na svjetskim tržištima, koji je uslijedio ne samo kao direktna posljedica niže tražnje usljed novonastale situacije, već i kompleksne regionalne geopolitičke scene na kojoj su Saudijska Arabija i Rusija pokušale da odmjere snage u naftnoj proizvodnji otvarajući cjenovni rat uz značajno povećanje zaliha sirove nafte.

Novo virusno oboljenje znatno se proširilo i na sjevernoamerički kontinent, uslijedilo je veliko ekonomsko zaključavanje na svjetskom nivou, okretanje prioritetima očuvanja zdravlja građana i stavljanja zaraze pod kontrolu, pa će aprilski podaci na globalnom nivou pokazati najgora očitavanja u indeksima industrijske proizvodnje i naročito uslužnim sektorima još od krizne 2009.

Situacija će usloviti značajne revizije naniže u pogledu svjetskog ekonomskog rasta, gdje je u međuvremenu postalo očigledno da nije pitanje da li će se globalna ekonomija naći u recesiji ili ne, već kolika će biti dubina te kontrakcije. Evropska komisija je u najnovijem prolječnom izvještaju procijenila da će realni pad svjetske ekonomije u 2020. iznositi 3,5%, dok će sami pad Eurozone i EU iznositi 7,7% i 7,4%, respektivno. Italija će kao inicijalno evropsko žarište virusnog oboljenja, prema procjenama EK doživjeti ekonomski pad od 9,5%, dok će i druge evropske, naročito turističke destinacije poput Španije i Grčke pretrpjeti velike ekonomske štete. EK smatra da će investiciona ulaganja doživjeti ozbiljan, dvocifreni pad, privatna potrošnja će se znatno smanjiti i biće uslovljena opreznom potrošnjom i štednjom u ostatku godine, dok će svjetska trgovina zabilježiti pad više od 10%. Oporavak na svjetskom nivou će prema ovom izvještaju biti postepen i djelimičan, uz prognozu rasta od 5,2% za 2021.

MMF takođe ima pretpostavke velikog pada globalne privrede u ovoj, i oporavka u narednoj godini, sa projektovanim padom od 4,9% u 2020, i rastom od 5,4% u 2021. Procijenjeni pad svjetske ekonomije u ovoj godini biće znatno veći od onoga koji je ostvaren u velikoj finansijskoj krizi 2009. (-1,5%), najviše usljed činjenice da se udio Kine u ukupnoj svjetskoj ekonomskoj vrijednosti u posljednjih desetak godina naglo uvećao. Kina će prema procjenama MMF-a u ovoj godini zabilježiti rast od 1,0%, budući da je teret zdravstvene i ekonomske krize podnijela ranije u odnosu na ostatak svijeta, tokom prvog kvartala godine, te ima osnova za oporavak u nastavku godine. Sveukupno, MMF je procijenio da će globalni BDP u 2020. i 2021. izgubiti kumulativno oko 12,5 triliona američkih dolara.

U izvještaju MMF-a naglašeni su i rizici dalje eskalacije zaraze i nastavka restriktivnih mjera obustave poslovanja širom svijeta, te eventualni drugi talas epidemije u drugoj polovini godine. Odgovor nacionalnih vlada širom svijeta bio je izdašan, uz ogromne fiskalne pakete podrške i stimulanse usmjerene na jednokratna davanja, zaštitu ranjivih kategorija stanovništva, subvencionisanje zarada i pomoći nekim ekonomskim sektorima vitalnim za očuvanje privrednih sistema. Osnovani su garantni fondovi za pomoć privatnom sektoru, brojne kreditne linije za likvidnost i očuvanje radnih mjesta malih i srednjih preduzeća, a monetarne vlasti širom svijeta su usvojile mnoštvo instrumenata u cilju upumpavanja velikih količina novca u ekonomski sistem, zajedno sa brojnim drugim mjerama i dostupnim monetarnim mehanizmima usmjerenim ka podržavanju oporavka.

¹⁴ Ministarstvo finansija, jul 2020

Region Zapadnog Balkana će takođe značajno biti podložan ekonomskim neizvjesnostima uzrokovanim zdravstvenom situacijom, sa projektovanom recesijom u 2020. godini, čija će jačina zavistiti od trajanja pandemije i stavljanja oboljenja pod kontrolu. Svjetska banka je još u prethodnom, jesenjem izvještaju nagovijestila rastuće neizvjesnosti po srednjoročne ekonomske izglede regiona, budući da rast evropske ekonomije usporava i da se projektuje pad cijena osnovnih metala na svjetskim tržištima, značajni izvozni proizvod regiona. Sve ekonomije ZB ulaze u krizu sa različitim sektorskim kompozicijama i makroekonomskim parametrima. Radna mjesta će posebno biti ugrožena u zemljama sa visokom neformalnom i privremenom zaposlenošću, dok će zbog značaja turizma za cjelokupnu privredu, ekonomskom uticaju krize najviše biti izloženi Albanija, Crna Gora i Kosovo. Fiskalni prostori u regionu za odgovor na krizu ostaju ograničeni, uprkos relativno snažnim prihodnim budžetskim performansama svih zemalja ZB tokom posljednjih nekoliko godina. Prema osnovnom makroekonomskom scenariju Svjetske banke, region ZB će u 2020. doživjeti privrednu kontrakciju od prosječnih 3,1%, što je skoro 7 p.p niže u odnosu na prethodnu projekciju.

Dakle, jasno je da će ekonomija Crne Gora u 2020. godini imati snažnu kontrakciju što će za sobom imati brojne negativne posljedice na ukupni ekonomski sistem, privredu i sve građane Crne Gore.

Annex 3. Statistika, Index rodne ravnopravnosti, IPSOS istraživanje

A 3.1. Monstat publikacija "Žene i muškarci u Crnoj Gori", 2018. godina

Publikacija "Žene i muškarci u Crnoj Gori" daje kratak prikaz stanja žena i muškaraca u našem društvu. Nastala je kao odgovor na sve veće potrebe korisnika/ca da se stanje u društvu, između ostalog, prati i preko statističkih podataka prikazanih prema polu. Podaci se baziraju na popisu iz 2011. godine i drugih zvaničnih publikacija.

Sažetak publikacije, koji se odnosi na rodnu ravnopravnost u raznim segmentima, predstavlja se u narednom tekstu.

Opšti podaci:

Od 1921. do danas broj žena u Crnoj Gori uvijek je bio veći od broja muškaraca;

Na posljednjem popisu (2011. godina), u Crnoj Gori je živjelo 313.793 žena i 306.236 muškaraca;

U najmlađoj grupi stanovništva ima više dječaka (52%), dok u najstarijoj grupi stanovništva preko 65 godina, ima više žena, čak 57,6%;

Od ukupnog broja žena, njih 65,5% živi u gradskoj sredini, dok je kod muškarca taj procenat 63,2;

Analiza polne strukture stanovništva prema starosti pokazuje dominaciju muške populacije sve do starosti od 20-24 godina. Za starije dobne grupe, usljed razlika u nivou smrtnosti prema starosti i polu i strukture migranata po polu i starosti, žene postaju brojnije;

Indeks starenja kreće se u smjeru konstantnog smanjenja učešća mladih uz istovremeno povećanje učešća starih lica. Ovakav trend je naročito izražen kod ženskog dijela populacije;

Zbog porodičnih razloga doselio se više žena nego muškaraca dok je najveća polna razlika zabilježena kod migranata iz ekonomskih razloga, 64 odsto muškaraca navelo je to kao razlog napuštanja prethodnog mjesta boravka;

Positivan migracioni saldo je evidentiran u dva crnogorska regiona, s tim što je veći u središnjem i iznosi 643 lica (405 žena), dok u primorskom regionu iznosi 625 lica (290 žena). U sjevernom regionu Crne Gore je evidentiran negativan migracioni saldo i iznosi 1.268 lica (695 žena) ;

Udovica starosne dobi od 60 i više godina ima trostruko više nego udovaca;

Prosječna starost žena i muškaraca, pri sklapanju prvog braka, konstantno raste i 2017. godine iznosi 28 godina za žene i 31,5 godina za muškarce;

Djevojčica rođena u Crnoj Gori u 2017. godini može očekivati da će živjeti 79,4, dok će dječak rođen iste godine živjeti 74,1 godina;

Ukupan broj živorođene djece opada, s tim da učešće dječaka u broju živorođenih blago raste;

U Crnoj Gori, prema podacima iz popisa 2011. godine, živi 11% osoba koje imaju smetnje pri obavljanju svakodnevnih aktivnosti zbog dugotrajne bolesti, invaliditeta ili starosti. Od ukupnog broja žena, 12% ima smetnje tokom obavljanja svakodnevnih aktivnosti, dok taj procenat kod muškaraca iznosi 10%;

Obrazovanje:

Kod populacije koja je diplomu stekla po novom sistemu visokog obrazovanja žene su većina u odnosu na muškarce;

Prema podacima popisa 2011. godine, u Crnoj Gori ima 1.559 nepismenih muškaraca i 6.590 nepismenih žena. U dobnim grupama preko 70 godina nepismenih žena je deset puta više nego nepismenih muškaraca. Prosječna starost nepismene žene je 66, a muškarca 44 godine;

Tokom 2017. godine, na osnovnim studijama, diplomiralo je 3.048 studenata, što je za 2% manje u odnosu na prethodnu kalendarsku godinu. Od ukupnog broja diplomiranih na osnovnim studijama 57,6% je ženskog, a 42,4% muškog pola;

Magistarske studije u toku 2017. godine završilo je 163 studenta što je za 14,2% manje od prethodne kalendarske godine. Magistarske studije završilo je 56,4% ženskog, a 43,6% studenata muškog pola;

Žene čine većinu zaposlenih u obrazovanju (76,6%). Ipak, one su u apsolutnoj manjini na položajima odlučivanja osim kada je riječ o predškolskom obrazovanju;

Od ukupnog broja stipendija odobrenih učenicima i studentima za školsku/akademsku 2017/2018 godinu 64% je namijenjeno ženama, a 36% muškarcima;

Prema podacima iz popisa 2011. godine, pokazuje da je podjednak broj kompjuterski pismenih žena i muškaraca. Međutim, ako posmatramo samo žene starije od 15 godina, 34 odsto je kompjuterski pismeno, 16 odsto djelimično poznaje, a 50 odsto ne poznaje rad na računaru.

Zaposlenost:

Stope aktivnosti su najveće u starosnoj grupi od 25- 49 godina i iznose 87,5% kod muškaraca odnosno 73,5% kod žena;

Najveća stopa nezaposlenosti je u dobnoj grupi od 15 do 24 godine i iznosi 33,1% za žene, odnosno 30,7% za muškarce;

Od zaposlenih lica u 2017. godini prema radnom statusu, najviše je zaposlenih radnika 178,9 hiljada, od toga 93,6 hiljade muškaraca odnosno 85,3 hiljade žena. Broj porodičnih radnika je 6,7 hiljada;

Podaci popisa poljoprivrede sprovedenog 2010. godine pokazuju da su muškarci najčešće nosioci porodičnih poljoprivrednih gazdinstava, preciznije 87,13% muškaraca su nosioci gazdinstva;

Podaci popisa poljoprivrede sprovedenog 2010. godine pokazuju da su muškarci najčešće nosioci porodičnih poljoprivrednih gazdinstava. Preciznije, 87,13% muškaraca su nosioci gazdinstva;

Od ukupnog broja nezaposlenih (51 262) u 2017. godini , žene čine 58,6 posto (30 035), a muškarci 41,4 posto (21 227).

Zastupljenost u odlučivanju:

U Vladi sjede 4 ministarke, 33 generalnih direktorki ministarstva, 6 sekretarki, 4 starješine, 16 pomoćnica starješina, 1 generalna sekretarka, 3 pomoćnice generalne sekretarke, 3 savjetnice PV, 4 savjetnice potpredsjednika Vlade;

U Skupštini Crne Gore imamo 19 poslanica, 1 zamjenica generalnog sekretara Skupštine;

Na nivou lokalne samouprave imamo dvije gradonačelnice, 7 potpredsjednica opštine, 2 potpredsjednica skupštine opštine i 8 ambasadorke.

Krivična djela:

U toku 2017. godine osuđeno je 2 251 punoljetnih učinilaca krivičnih djela, što je za 6,4% više nego u 2016. godini. Učešće osoba ženskog pola je 8,2%, a učešće osoba muškog pola je 91,8%;

Počinioci krivičnog nasilja u porodici su 188 muškarci, 10 žene (oštećeni: 150 žena, 50 muškaraca , 23 djece)

Prekršajni počinioci su 1105 muškarci, 298 žene (oštećenih 605 muškaraca, 919 žena).

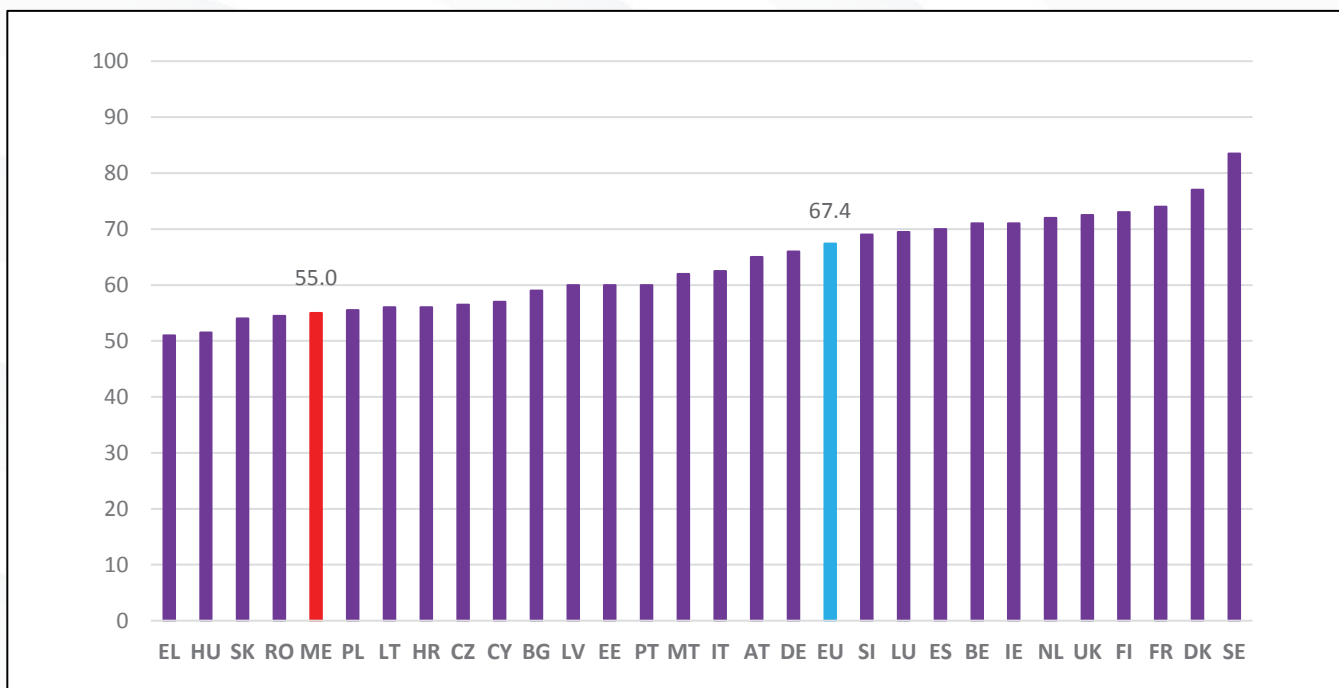
Iz navedenih podataka, jasno se zaključuje da je pred Crnom Gorom dug put do uspostavljanja rodne ravnopravnosti u punom značenju tih riječi. Deklarativna zalaganja za ravnopravnost, koja se često čuju sa najviših državnih adresa, vrlo su često i precizno demantovana brojkama i podacima iz zvaničnih institucija države Crne Gore.

A 3.2. Indeks rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori¹⁵

Indeks rodne ravnopravnosti je „instrument za mjerenje napretka u postizanju rodne ravnopravnosti u EU“. Prema podacima iz dokumenta „Indeks rodne ravnopravnosti Crna Gora 2019“ ovaj sveobuhvatan instrument „može da se koristi za procjenu i upoređivanje stanja u oblasti rodne ravnopravnosti u bilo kojoj evropskoj zemlji, zemlji kandidatu za članstvo u EU, uključujući Crnu Goru, ili van Evrope. Instrument je osmislio Evropski institut za rodnu ravnopravnost EIGE, nezavisno tijelo Evropske unije, a prvi put je korišćen 2013. godine. Indeks rodne ravnopravnosti temelji se na definiciji da rodna ravnopravnost podrazumijeva „jednak udio u imovini, jednako dostojanstvo i integritet između žena i muškaraca“. Indeks prepoznaje šest glavnih domena rodne ravnopravnosti: rad, novac, znanje, vrijeme, moć i zdravlje. U indeksu su integrisana još dva domena, ali oni ne utiču na konačnu vrijednost indeksa. Domen unakrsnih nejednakosti ukazuje kako se rodne nejednakosti ispoljavaju u kombinaciji s godinama, invaliditetom ili radnom sposobnošću, zemljom rođenja, obrazovanjem i vrstom porodice. Domen nasilja nad ženama mjeri i analizira iskustva žena s nasiljem. Do sada se indeks utvrđivao svake druge godine, ali to će se promijeniti sljedeće godine, jer je planirano da se na nivou EU Indeks rodne ravnopravnosti računa svake godine.“

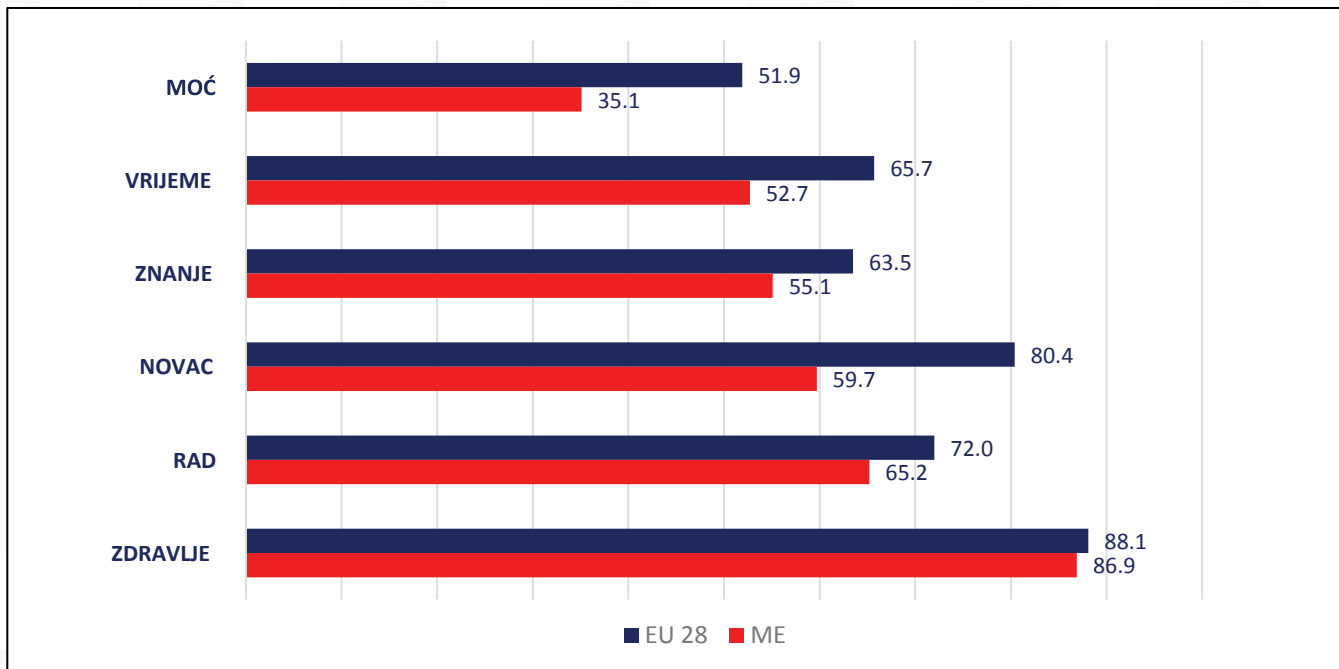
¹⁵ <https://montenegro.un.org/sites/default/files/2020-04/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti.pdf>

Indeks rodne ravnopravnosti za Crnu Goru prvi put je izračunat 2019. godine i iznosi 55. Kako je rađen prvi put, nije bilo moguće uporediti podatke za Crnu Goru. Stoga, vrijednost ovog indeksa za Crnu Goru može se uporediti s Indeksom rodne ravnopravnosti za 2019. u 28 država članica EU, koji je iznosio 67,4.

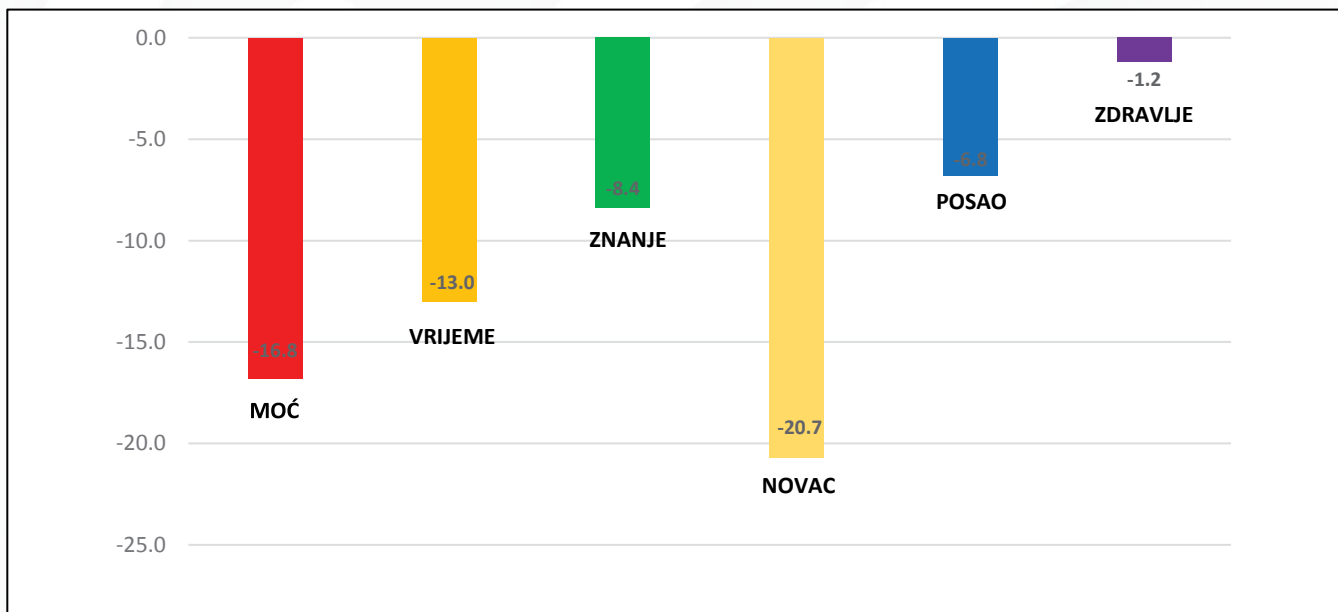

Iz ovog grafika, može se primijetiti da su samo četiri države 2019. imale nižu vrijednost indeksa od Crne Gore¹⁵ Rumunija, Slovačka, Mađarska i Grčka.

Ako sagledamo pojedinačne domene iz kojih se sastoji Indeks, možemo jasnije da shvatimo razliku u okviru svakog domena. Izgleda da se najveće razlike u rodnoj ravnopravnosti između Evropske unije i Crne Gore odnose na novac (20,7) i moć (16,8). Najmanje razlike vidljive su u oblastima zdravlja (1,2) i rada (6,8).

Na nacionalnom nivou, žene u Crnoj Gori najmanje su jednake kada je riječ o moći, za kojom slijede vrijeme, znanje, novac i rad. Žene su najviše jednake u oblasti zdravlja. Na nivou 28 država članica EU redosljed je sličan, ali ne i isti. Žene u EU su takođe najmanje jednake kada je riječ o moći, za kojom u 28 država EU slijede znanje, vrijeme, rad, novac i na kraju zdravlje.

Domen rada¹⁶

Domen rada obuhvata indikatore osmišljene da izmjere rodnu ravnopravnost na tržištu rada. Domen procjenjuje „u kojoj mjeri žene i muškarci mogu da imaju koristi od jednakog pristupa zaposlenju i dobrim uslovima rada.“ Ovaj domen je složen indeks koji obuhvata ne samo direktne mjere kao što je stopa zaposlenosti, već i indirektno mjere namijenjene procjeni uslova i izgleda u pogledu rada.

Rezultat za Crnu Goru u domenu rada iznosi 65,2. Kada se taj rezultat uporedi s prosjekom u 28 država članica EU, koji iznosi 72, vidimo da između Crne Gore i tih zemalja postoji razlika od 6,8 poena. Sve zemlje, uključujući Crnu Goru, generalno su bile uspješnije u domenu učešća nego u domenu kvaliteta rada i segregacije. To znači da, iako se broj žena koje su aktivne na tržištu rada povećao, taj napredak nije bio praćen boljim uslovima i kvalitetom poslova koje obavljaju. To je dobra ilustracija za argument da korišćenje broja zaposlenih muškaraca i žena može da dovede do pogrešnih zaključaka, ako se koristi kao isključivi pokazatelj rodne ravnopravnosti na radnom mjestu.

Domen novca¹⁷

Domen novca mjeri nejednakosti u pogledu opšte ekonomske situacije i u pogledu pristupa finansijskim resursima. Ovaj domen se fokusira na „rezultat“ rada u smislu „novca“ bez obzira na uslove rada. Domen ilustruje kolika je razlika između muškaraca i žena kada je u pitanju njihova zarada za rad koji obavljaju i kako je taj novac distribuiran u smislu siromaštva i bogatstva.

Crna Gora je u domenu novca ostvarila rezultat 59,7, što je značajno niže od prosjeka u 28 država članica EU i najniže je od svih zemalja članica EU. Naime, prosjek u EU u ovom domenu iznosio je 80,4 poena, 20,7 poena više od Crne Gore.

¹⁶ <https://montenegro.un.org/sites/default/files/2020-04/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti.pdf>

¹⁷ <https://montenegro.un.org/sites/default/files/2020-04/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti.pdf>

A 3.3. Socio-ekonomska analiza uticaja, IPSOS¹⁸

A 3.3.1. Osnovne informacije o projektu

Sa porastom broja zaraženih i smrtno stradalih od virusa COVID-19, mnoge zemlje u regionu su djelimično ili potpuno zatvorile svoje granice, uvele razne karantinske mjere i zatvaranje škola, opterećujući tako sopstvene sisteme medicinske, ekonomske i socijalne zaštite. Očekuje se da će pojava COVID-19 imati snažan uticaj na sve ranjive grupe, uključujući izbjeglice, interno raseljena lica, osobe sa invaliditetom itd.

Stoga je UNDP u saradnji sa IPSOS sproveo socio-ekonomsku analizu, koja je realizovana u toku maja mjeseca 2020. godine.

Cilj projekta je procijeniti uticaj pandemije COVID-19 na glavne izazove sa kojima se suočavaju žene, uključujući njihovo ekonomsko osnaživanje i ranjivost, kao i kako trenutna promjena utiče na njihov život.

Dobijeni rezultati biće korišćeni prvenstveno za:

- podršku planiranju inicijalnog odgovora ženske populacije na pandemiju,
- utvrđivanje ključnih prioriteta za podršku najugroženijim grupama unutar ženske populacije u situaciji izbijanja pandemije,
- razumijevanju različitih dimenzija kako ranjivi ljudi doživljavaju i nose se sa pandemijom.

Stoga se ova anketa može koristiti kao jedan od glavnih izvora podataka, koji služi za šire informacije o nacionalnom socio-ekonomskom uticaju krize na nivou pojedinca/domaćinstva. Za svrhu ovog izvještaja, iz IPSOS-ovog istraživanja izvučeni su djelovi koji se odnose na žene, kako bi se ukupan položaj žena, stavio u kontekst uticaja virusa COVID-19 i pravilno tretirao.

A 3.3.2. Zaposlenost i životni standard

Radni status ženske populacije prije i za vrijeme epidemije virusa Covid-19

Uzimajući u obzir radni status žena u Crnoj Gori prije COVID-19 pandemije, bilo je zaposleno 40% žena. Konkretno, svaka četvrta žena radila je u privatnom, a 15% u javnom sektoru. Skoro jedna trećina žena je u penziji (29%), dok je 13% studenata. Među ženama koje su radile u privatnom sektoru, većina njih radila je u poslu koji je formalno registrovan. Pored toga, trenutno je zaposleno 38% ukupnog broja žena u Crnoj Gori; 25% njih radi u sektoru maloprodaje, 21% u administraciji i 20% u javnom sektoru. 8 od 10 zaposlenih žena radi u zatvorenom prostoru (82%) dok 9% ima fleksibilan radni aranžman.

Fokusirajući se na žene obuhvaćene kvalitativnim dijelom istraživanja, registrovano je da su sve preduzetnice prekinule posao tokom epidemije virusa Covid-19 i da su samo preduzetnice iz sektora turizma i administracije imale mogućnost rada od kuće. S druge strane, zbog prirode njihovog posla i značaja koji su medicinski radnici imali tokom epidemije virusa Covid-19, učesnici ankete - zaposleni u medicinskom sektoru, bili su aktivni u ovom periodu, i u tom domenu ne izvještavaju svi o adekvatnim uslovima rada. Naime, oni tvrde da je tokom epidemije postojao deficit zaštitne opreme, te da je često nedostajala i odgovarajuća obuka zaposlenih o tome kako da svoj rad prilagode epidemiološkoj situaciji.

Što se tiče promjena u radnom statusu žena kao posljedica COVID-19 krize, većina njih nije doživjela nikakve promjene (75%). S druge strane, svaka četvrta žena promijenila je svoj status zaposlenja (25%), posebno žene od 30 do 44 godine (45%).

Pored toga, među trenutno zaposlenim ženama u Crnoj Gori, 35% je bilo na plaćenom odsustvu, 31% je imalo skraćeno radno vrijeme, dok je kod 23% zaposlenih žena plata bila smanjena. Istovremeno, 10% žena prijavljuje da im je plata porasla. Štaviše, 6% žena je poslato na neplaćeno odsustvo. Pored toga, žene koje rade u sektoru maloprodaje češće su radile skraćeno radno vrijeme, dok je plaćeno odsustvo i smanjenje plate češće kod žena koje rade u sektoru transporta, turizma i ugostiteljstva. Većina žena koje trenutno imaju posao u potpunosti očekuju da će nastaviti da rade posle pandemije virusa Covid-19 (90% žena).

Uprkos povećanju plata u medicinskom sektoru, intervjuisani predstavnici ovog sektora saglasni su da ova povećanja, iako značajna, nisu dovoljna, i da bi status medicinskih radnika trebalo da bude u fokusu javnosti u i redovnim okolnostima.

¹⁸ Consequences of covid-19 on economic empowerment of women and men, IPSOS, oktobar 2020.

Promjene u radnom vremenu tokom epidemije virusa Covid-19

Prije epidemije virusa Covid-19, šest od deset zaposlenih žena imalo je prosječno radno vrijeme od 8 do 9 sati dnevno, a 24% žena radilo je između 5 i 7 sati dnevno, dok su ostala radna vremena pominjana rjeđe. Tokom pandemije, 25% zaposlenih žena doživjelo je neke promjene u svom radnom odnosu (žene koje su radile 1 do 4 sata). Od 5 do 7 sati radila je trećina žena, dok je 19% radilo 8 do 9 sati.

A 3.3.3. Uticaj epidemije virusa Covid-19 na lične resurse

Uticaj epidemije virusa Covid-19 na prihod

Otprilike jedna četvrtina žena navodi da je njihova lična sredstva zahvatila COVID-19 kriza, posebno žene u uzrastu od 30 do 44 godine i žene koje žive u južnom regionu.

Obije grupe anketiranih žena tvrde da nisu imale dodatni prihod u svojim domaćinstvima tokom epidemije virusa Covid-19 (poput prihoda od poljoprivrede, prihoda od štednje ili imovine, pomoći od ljudi koji žive u inostranstvu ili pomoći od ljudi koji žive u zemlji). Pojedinačno, u većini slučajeva ti prihodi su bili isti kao i prije epidemije virusa Covid-19 ili su se smanjili, a prihod koji se najčešće povećavao bio je u domenu pomoći prijatelja ili porodice. To je značajno ometalo funkcionisanje porodica preduzetnica, koje često navode da su prethodna dva mjeseca bila sami opstanak njihovih porodica.

Poteškoće tokom epidemije virusa Covid-19

Plaćanje stanarina i komunalija, kao i drugih troškova, u ovom periodu je bilo prilično teško za otprilike 2/5 žena u Crnoj Gori. Nadalje, blizu petine žena uzelo je kredit ili su im pomogli prijatelji ili članovi porodice. Sveukupno, 36% žena u Crnoj Gori moralo je prestati da traži zdravstvene usluge ili smanjiti pristup zdravstvenim uslugama zbog pandemije COVID-19.

Preduzeticama je bilo posebno teško platiti svoje radne prostorije. Iako su neke uspjele da sklope povoljne aranžmane sa vlasnicima, prijavljeno je da su ovi troškovi u ovom periodu prilično veliki.

Ipak, očekuje se da će se situacija poboljšati u skorijoj budućnosti. Većina preduzetnica je započela sa radom i implementirale su razne strategije za privlačenje kupaca. Maloprodaja nudi popuste i posebne ponude. Sve preduzetnice aktivno razmišljaju o budućnosti. One koje se bave pružanjem administrativnih usluga i obrazovanja, razmišljaju o proširenju obima posla i dodatnom marketingu. Međutim, preduzetnice koje se bave turizmom, vjeruju da će promjene na tržištu trajati veoma dugo i da će biti izazovne.

Raspodjela kućnih poslova i uloga, tokom epidemije virusa Covid-19

Što se tiče kućnih poslova, kuvanje i održavanje stana su obično svakodnevne aktivnosti među ženama. Većina žena u Crnoj Gori svakodnevno provodi vrijeme u kuvanju i posluživanju obroka (92%), kao i održavanju mjesta stanovanja (95%). 77% žena svakodnevno provodi određeno vrijeme u kupovini namirnica za porodicu i domaćinstvo, dok jedna od pet žena brine o djeci. Pored toga, otprilike svaka deseta žena brine za odrasle kojima je potrebna medicinska njega, kao i za članove domaćinstva kojima je potrebna posebna njega (11% i 12%, redom).

Žensko medicinsko osoblje i preduzetnice navode da im je bilo najzahvalnije obavljati svakodnevne zadatke i istovremeno se brinuti o djeci. Čišćenje i održavanje stana bila je jedna vrsta izazova, dok je prilagođavanje internet školi druga. Pored toga, uglavnom je pomoć bila tražena od drugih članova domaćinstva. Izveštavaju o snažnoj podršci svojih partnera, ali i o podršci drugih članova domaćinstva, koji su doprinijeli normalnom funkcionisanju domaćinstva u ovom periodu.

A 3.4.4. Pristup osnovnim uslugama i bezbjednosti

Ispitanice koje su učestvovalе u kvalitativnom istraživanju nisu imale iskustva sa osnovnim uslugama. Međutim, medicinske radnice navode da je izostala odgovarajuća psihološka pomoć tokom izolacije. Njihova očekivanja da će institucije biti od veće pomoći nisu ispunjena, zbog čega su se osjećale nelagodno.

S druge strane, što se tiče pojave nasilja tokom epidemije virusa Covid-19, 9% žena je čulo za takve slučajeve u svojoj lokalnoj zajednici, a gotovo dvostruko veći broj smatra da je nasilje eskaliralo. Ispitanice koje su učestvovalе u kvalitativnom istraživanju ne izvještavaju da su upoznate sa takvim slučajevima, ali su saglasne da su izolacija, poremećeni porodični odnosi i izazovna finansijska situacija sigurno faktori koji doprinose eskalaciji nasilja. Mnogi takođe vjeruju da se dosta slučajeva ne prijavi nadležnim institucijama. Na pitanje da li znaju kome da se obrate kako bi prijavile nasilje, žene su obično navodile policiju, ali su takođe bile vrlo dobro upoznate sa aktivnostima drugih relevantnih institucija i organizacija.

Annex 4. Metodološka pojašnjenja

A 4.1. Procjena novčanog ekvivalenta vrijednosti neplaćene njege i rada u domaćinstvu

Prilikom ovog obračuna, koristila se prosječna plata na kraju juna 2020. godine koja je iznosila 527 eura. Kako jedan mjesec ima 22 radna dana, prosječna dnevna cijena rada iznosi 24 eura, dok cijena jednog sata iznosi 3 eura. Broj žena starosti od 16 do 69 godine iznosi 225.190, dok je broj muškaraca 239.779.

A 4.2. Obračun pada neto zarada po sektorima od kraja februara do kraja juna 2020. godine (4 mjeseca)

Prilikom obračuna pada zarada korišćeni su podaci Monstata. Kako bi dobili uticaj COVID-19 na žene, upoređeni su podaci Monstata o prosječnom broju zaposlenih i njihovih neto plata na kraju februara sa istim podacima na kraju juna 2020 godine. Na te brojeve je apliciran broj zaposlenih žena po sektorima iz 2018. godine iz publikacije Monstata (jedina publikacija u kojoj postoji naveden broj žena u radnom odnosu po sektorima privrede).

A 4.3. Doprinos žena BDP-u po djelatnostima

Prema ovoj metodologiji, uzeti su podaci o broju zaposlenih muškaraca i žena (Publikacija "Žene i muškarci u Crnoj Gori" po sektorima iz 2018. godine. Na te podatke je apliciran podatak o učešću tih sektora privrede na BDP-a na osnovu čega se dobio udio žena po privrednim granama na BDP. Prilikom obračuna pada zarada korišćeni su podaci Monstata.

Annex 5. Reference

A 5.1. Lista izvještaja

„Žene I muškarci u Crnoj Gori”, Monstat, 2018.

„Socio-ekonomski položaj žena u Crnoj Gori”, Evropski pokret u Crnoj Gori.

„Indeks rodne ravnopravnosti Crna Gora 2019”, O. Komar, 2019.

„Rapid Gender assessment CONSEQUENCES OF COVID-19 ON ECONOMIC EMPOWERMENT OF WOMEN AND MEN”, IPSOS, maj 2020.

„The Unpaid Care Work and the Labour Market. An analysis of time use data based on the latest World Compilation of Time-use Surveys” / Jacques Charmes; International Labour Office – Geneva: ILO, 2019.

„Unpaid Care Work: The missing link in the analysis of gender gaps in labour outcomes”, OECD Development Centre, December 2014.

„ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Fifth edition Updated estimates and analysis”, June 2020.

A 5.2. Lista tabela

Tabela 1: podaci o broju nezaposlenih lica	6
Tabela 2: podaci o nezaposlenim licima prema stepenu kvalifikacije	6
Tabela 3: novonezaposleni po starosnim grupama	6
Tabela 4: dužina traženja zaposlenja	7
Tabela 5: dužina traženja zaposlenja u %	7
Tabela 6: broj sati koje žene provode u obavljanju poslova neplaćene njege i rada u domaćinstvu	10
Tabela 7: broj sati koje muškarci provode u obavljanju poslova neplaćene njege i rada u domaćinstvu	12
Tabela 8: Obračun novlanog ekvivalenta vrijednosti neplaćene njege i rada u domaćinstvu	13
Tabela 9: obračun pada neto zarada po sektorima tokom 4 mjeseca	15
Tabela 10: doprinos žena BDP-u Crne Gore	16
Tabela 11: obračun doprinosa žena BDP-u po djelatnostima	17
Tabela 12: Stope rasta BDP-a po državama (na osnovu sezonski prilagođenih podataka)	20
Tabela 13: Stope rasta zaposlenosti	21
Tabela 14: Treći paket mjera Vlade Crne Gore u eurima po godinama	25

A 5.3. Lista grafika

Grafik 1: Vrijeme koje žene i muškarci provode u raznim kategorijama neplaćenog rada (Sjeverna, Južna i Zapadna Evropa)	9
Grafik 2: Vrijeme koje žene i muškarci provode u raznim kategorijama neplaćenog rada (6 država Istočne Evrope)	9
Grafik 3: Vrijeme koje žene i muškarci provode u raznim kategorijama neplaćenog rada u 6 država Istočne Evrope	10
Grafik 4: Prikaz broja sati neplaćene njege i rada u domaćinstvu po djelatnostima (žene)	11
Grafik 5: Prikaz prosječnog broj sati neplaćene njege i rada u domaćinstvu (žene)	11
Grafik 6: Prikaz broja sati neplaćene njege i rada u domaćinstvu po djelatnostima (muškarci)	12
Grafik 7: Prikaz prosječnog broj sati neplaćene njege i rada u domaćinstvu (muškarci)	13
Grafik 8: Poređenje neplaćene njege i rada u domaćinstvu žena i muškaraca (euri)	13
Grafik 9: Udio žena u sektorima pogođenim pandemijom u svijetu po regionima i sub-regionima (procenat)	14

A 5.4. Lista web sajtova

<https://ec.europa.eu/eurostat/home?>

www.cbcg.me

www.mif.gov.me

www.gov.me

www.monstat.org

<https://poreskauprava.gov.me/uprava>

www.zzzcg.me

www.ilo.org

<https://www.unwomen.org/en>

